

Proeftuin LVB & schoolverzuim

Herkenning en begeleiding van leerlingen met een LVB in de schoolverzuimaanpak

- EINDRAPPORT -

Auteurs

Maartje Timmermans (Regioplan)
Lianne Bertling (Regioplan)
Hendrien Kaal (Hogeschool Leiden)
Matthijs Verzaal (Hogeschool Leiden)

Met medewerking van:

Jos Lubberman (Regioplan)
Doris Kerkhoven (Hogeschool Leiden)
Luc van der Klauw (Hogeschool Leiden)

Amsterdam, 6 juni 2019
Publicatienr. 18005

© 2019 Regioplan, project is uitgevoerd met subsidie van ZonMw binnen het programma Gewoon Bijzonder & Actieprogramma Verward Gedrag

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan. Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Inhoudsopgave

1 Achtergrond en doel project	1
1.1 Aard van dit project	1
1.2 Herkenning LVB in het reguliere onderwijs	1
1.3 Doel van de Proeftuin	2
1.4 Samenwerkingsverband en klankbordgroep	2
1.5 Leeswijzer	2
2 LVB & schoolverzuim	4
2.1 Literatuurverkenning: schoolverzuim	4
2.2 Literatuurverkenning: LVB	7
2.3 Jongeren met een LVB en schoolverzuim	11
3 De Proeftuin: proces en ervaringen	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Activiteiten in de Proeftuin	16
3.3 Bevindingen en ervaringen in de Proeftuin	17
4 Opbrengsten en uitdagingen	26
4.1 Inleiding	26
4.2 Opbrengsten van de Proeftuin	26
4.3 Aandachtspunten in het onderwijs	27
Bijlage 1 – Leden klankbordgroep Proeftuin LVB & schoolverzuim	30
Bijlage 2 – Literatuurlijst	31

Voorwoord

LVB in het reguliere onderwijs. LVB in relatie tot schoolverzuim. Waarom zijn dat eigenlijk nauwelijks thema's op het moment? Dat vroegen het projectteam van Regioplan en het Lectoraat LVB en Jeugdcriminaliteit van de Hogeschool Leiden zich al een tijd af. De subsidieoproep 'Integrale domeinoverstijgende aanpak voor mensen met een licht verstandelijke beperking' van ZonMw bood de gelegenheid een projectvoorstel rond deze thema's in te dienen. Zo kwam het dat het idee voor de 'Proeftuin herkenning en begeleiding van leerlingen met een LVB in de aanpak schoolverzuim' kon worden uitgevoerd. We danken in de eerste plaats de deelnemers van de Proeftuin: het Da Vinci College Lammenschans in Leiden en RBL Holland Rijnland. Zonder jullie nieuwsgierigheid, inzet en enthousiasme had het project niet tot stand kunnen komen. Natuurlijk bedanken we ook graag de partijen die de relevantie van het thema inzagen en zo de subsidieaanvraag en het project mede mogelijk hebben gemaakt: gemeente Leiden, Ingrado, het ministerie van Justitie en Veiligheid en wederom RBL Holland Rijnland. We hopen met dit project een kleine stap te hebben gezet om LVB in het reguliere onderwijs op de agenda te krijgen. Het zou prachtig zijn als het inspireert tot een vervolg bij het Da Vinci College, bij leerplicht en hopelijk ook bij andere regionale samenwerkingspartijen. En misschien zelfs daarbuiten.

Regioplan
Maartje Timmermans
Projectleider

Hogeschool Leiden
Hendrien Kaal
Lector LVB en jeugdcriminaliteit

Achtergrond en doel project

1

1 Achtergrond en doel project

1.1 Aard van dit project

De Proeftuin waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan richt zich op een betere herkenning en begeleiding van leerlingen met een licht verstandelijke beperking (LVB) en schoolverzuimproblematiek, om zo leerlingen met een LVB sneller passende ondersteuning te bieden. Het project is uitgevoerd in het kader van de subsidieronde Integrale domeinoverstijgende aanpak voor mensen met een licht verstandelijke beperking binnen het ZonMw-programma Gewoon Bijzonder & Actieprogramma Verward Gedrag. De subsidieronde is bedoeld ter stimulering van kleinschalige projecten gericht op het ontwikkelen van aanpakken om de verbinding tussen veiligheid-zorg-sociaal domein te bevorderen voor mensen met een LVB. Voor de uitvoering van de Proeftuin is in 2018 subsidie aangevraagd door Regioplan en de Hogeschool Leiden, Lectoraat Jeugdcriminaliteit en LVB. De gemeente Leiden en het Regionaal Bureau Leerplicht Holland Rijnland zijn medeaanvrager van het project. Ingrado en LFB (landelijke belangenorganisatie door en voor mensen met een LVB) zijn als projectadviseur betrokken.

Het project is uitgevoerd in de periode mei 2018 tot en met mei 2019.

1.2 Herkenning LVB in het reguliere onderwijs

Het idee voor de Proeftuin rond herkenning en begeleiding van leerlingen met een LVB in het onderwijs komt voort uit twee ontwikkelingen. De eerste is dat in de afgelopen jaren volop is geëxperimenteerd met screening van LVB in de jeugdstrafrechtketen: bij de Raad voor de Kinderbescherming, Gecertificeerde instellingen, justitiële jeugdinstanties en daarnaast ook Halt. Het doel van de screening is om strafrechtelijke interventies beter te laten aansluiten bij de behoeften en het leervermogen van jeugdigen met een LVB. Het achterliggende idee daarbij is dat met een passende bejegening en aanpak de strafrechtelijke interventie effectiever zal zijn. In de jeugdstrafrechtketen wordt gebruikgemaakt van de Screener voor Intelligentie en Licht verstandelijke beperking (SCIL), ontwikkeld door Kaal, Nijman en Moonen (2015). De SCIL is een screeningsinstrument waarmee een indicatie wordt verkregen of iemand functioneert op het niveau van een LVB. Sinds 2018 wordt gewerkt aan de landelijke implementatie van screening van LVB bij deze instanties.

De SCIL

Kaal en collega's stelden zichzelf tot doel te komen tot een valide en betrouwbaar instrument dat snel en gemakkelijk te gebruiken is, ook voor professionals buiten de klinische praktijk. Om tot een dergelijk instrument te komen, is op basis van bestaande wetenschappelijke inzichten een lijst met 48 items opgesteld waarvan verwacht werd dat deze de aanwezigheid van een LVB kunnen voorspellen. Deze lijst is getest onder een groot aantal respondenten, deels met en deels zonder LVB, van wie het IQ met een intelligentietest vastgesteld was. Vervolgens is onderzocht welke items de beste voorspelling opleverden van een IQ onder of boven de 85. Deze procedure heeft geleid tot het uiteindelijke instrument met 14 items, dat in 10-15 minuten af te nemen is.

Met de SCIL kan alleen een vermoeden voor LVB worden gesignaleerd. Een uitgebreide IQ-test is nodig om uitsluitend te bieden over de aanwezigheid van een LVB. Het screeningsinstrument is ontwikkeld voor gebruik in de justitiële keten en in eerste instantie toegepast bij volwassenen (SCIL 18+). In 2015 is een variant van het instrument voor 14-17-jarigen verschenen.

De tweede ontwikkeling betreft de Methodische Aanpak Schoolverzuim (MAS). Op initiatief van diverse samenwerkingspartners¹ is, onder begeleiding van Regioplan, de MAS ontwikkeld die meer dan zijn voorganger, de Strafrechtelijke Aanpak Schoolverzuim (SAS), inzet op tijdig inschakelen van passende (jeugd)hulp. De visie achter de MAS is terug-/toeleiding naar een passend onderwijsprogramma; vroegtijdige inzet van (jeugd)hulp en de aanpak is licht waar het kan en zwaar(der) waar het nodig is. Of er mogelijk sprake is van een LVB is in de huidige uitvoeringspraktijk lang niet altijd een aandachtspunt. Dat betekent dat in voorkomende gevallen niet-passende (strafrechtelijke) routes worden gekozen, wat een effectieve aanpak van schoolverzuim niet ten goede komt.

Er is dus toenemend aandacht voor passende ondersteuning en begeleiding van jeugdigen met een LVB. Het huidige project is ontstaan vanuit de gedachte: hoe eerder LVB wordt herkend bij jeugdigen, hoe

¹ Ingrado (Vereniging van leerplicht en RMC), Stichting Halt, het Openbaar Ministerie en de Raad voor de Kinderbescherming.

beter daarop ingespeeld kan worden en het risico op toekomstige problemen vermeden kan worden. Zo zou er een rol weggelegd kunnen zijn voor het onderwijs in de context van problematisch schoolverzuim. Als jongeren niet naar school gaan, wordt het voor hen steeds moeilijker zich voor te bereiden op het behalen van een diploma (startkwalificatie). Schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten vormen zodoende een risico voor een succesvolle start op de arbeidsmarkt en voor volwaardige participatie in de samenleving. Dit geldt in het bijzonder voor kwetsbare groepen, zoals jongeren met een licht verstandelijke beperking. Deze groep loopt door een benedengemiddeld IQ en een beperkt sociaal aanpassingsvermogen meer risico op problemen als schooluitval, moeilijkheden op de arbeidsmarkt, gedragsproblemen, criminaliteit, slachtofferschap en sociale of psychische problematiek. Structurele overvraging en verkeerd interpreteren van gedrag doordat jeugdigen met een LVB in het reguliere onderwijs (vmbo) niet herkend worden, kan dergelijke risico's in de hand werken.

Dat een licht verstandelijke beperking vele jaren onopgemerkt kan blijven is niet zo gek. Het is moeilijk herkenbaar door overlap met symptomen die ook een rol spelen bij autisme, adhd en gedragsproblematiek, maar ook doordat jongeren met een LVB vaak 'streetwise' kunnen overkomen en dus regelmatig overschat worden door hun omgeving. Meer bewustzijn en kennis van LVB in het reguliere onderwijs kan waardevol zijn. De schoolloopbaan kan immers een cruciaal kantelpunt zijn in het toekomstperspectief van jongeren.

1.3 Doel van de Proeftuin

Met de Proeftuin beogen we aandacht voor het thema LVB op een reguliere vmbo-school te bevorderen, met als doel een betere herkenning en begeleiding van leerlingen met een LVB en schoolverzuimproblematiek. Er is bewust niet gekozen voor een kwantitatieve doelstelling met betrekking tot screening van leerlingen. De Proeftuin biedt in eerste instantie de mogelijkheid om de relevantie van de thematiek op een vmbo-school en bij leerplicht onder de aandacht te brengen, kennis over LVB te bevorderen, samen te ontdekken welke rol en activiteiten binnen onderwijs en leerplicht passend en van toegevoegde waarde kunnen zijn en tot slot ervaring op te doen met de SCIL als screeningsmethode voor LVB.

1.4 Samenwerkingsverband en klankbordgroep

De subsidie van ZonMw is aan Regioplan en de Hogeschool Leiden, lectoraat LVB & Jeugdcriminaliteit verstrekt teneinde de Proeftuin te kunnen opzetten, begeleiden en evalueren. Het project is mede aangevraagd door Ingrado, RBL Holland Rijnland en de gemeente Leiden, afdeling Beleid Maatschappelijke ontwikkeling. De Proeftuin vond plaats bij het Da Vinci College Lammenschans, een vmbo-school in Leiden met betrokkenheid van leerplicht (RBL Holland Rijnland) en diverse samenwerkingspartners van de school rond zorgleerlingen. Gedurende het project is op meerdere momenten samengewerkt met LFB, de belangenvereniging voor mensen met een LVB. Zo is afstemming gezocht rond het opstellen van topiclijsten, werden bevindingen uit interviews en activiteiten in de Proeftuin teruggekoppeld en is de handreiking die voortkomt uit deze Proeftuin van feedback voorzien.

Aan het begin van het project is tevens een klankbordgroep samengesteld (zie voor een overzicht van de leden bijlage 1). Ingrado, RBL Holland Rijnland, gemeente Leiden en het ministerie van Justitie en Veiligheid hebben aan twee bijeenkomsten deelgenomen. De klankbordgroep had een faciliterende en meedenkende rol in het project.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we dieper in op wat er in de literatuur bekend is over schoolverzuim en LVB en de relatie tussen die twee. Hoofdstuk 3 gaat in op de opzet, resultaten en ervaringen in de Proeftuin op de vmbo-school. In hoofdstuk 4 bespreken we wat de (mogelijke) opbrengsten en uitdagingen zijn in het reguliere onderwijs.

LVB & schoolverzuim

2

2 LVB & schoolverzuim

2.1 Literatuurverkenning: schoolverzuim

Definities

Leerplicht en kwalificatieplicht zijn maatregelen van de Rijksoverheid om schoolverzuim en schooluitval van jongeren tegen te gaan, opdat zo veel mogelijk jongeren een startkwalificatie behalen. Hiermee worden de arbeidsmarktkansen van startende jongeren op de arbeidsmarkt vergroot (Rijksoverheid, 2019). De leerplicht gaat in vanaf de eerste schooldag van de maand nadat een kind 5 jaar is geworden en eindigt aan het eind van het schooljaar waarin een kind 16 jaar wordt. Vanaf dat moment start de kwalificatieplicht. Hiermee wordt de leerplicht verlengd totdat een jongere een startkwalificatie heeft behaald, of totdat de jongere 18 jaar wordt. Een startkwalificatie is een diploma havo, vwo of mbo niveau 2 of hoger. Voor sommige jongeren geldt een uitzondering op de kwalificatieplicht: jongeren met een getuigschrift of diploma van het praktijkonderwijs en jongeren die speciaal onderwijs hebben gevolgd met uitstroomprofiel dagbesteding of arbeid (Ingrado, 2019).

De uitvoering van de Leerplichtwet is een gemeentelijke taak, die wordt vervuld door leerplichtambtenaren. De Leerplichtwet onderscheidt verschillende vormen van schoolverzuim, zie de onderstaande tabel.

Tabel 2.1 Typen schoolverzuim (naar Ingrado, 2019)

Ongeoorloofd verzuim	Geoorloofd verzuim
<p>Absoluut verzuim: Een leerplichtige/kwalificatieplichtige jongere staat niet op een school of instelling ingeschreven.</p>	<p>Verzuim op basis van een ziekmelding: Als een leerling ziek is, dan is hij of zij geoorloofd afwezig.</p>
<p>Relatief verzuim: Een op een school ingeschreven leerplichtige/kwalificatieplichtige jongere is ongeoorloofd afwezig. Soorten relatief verzuim:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wettelijk te melden verzuim: ongeoorloofde afwezigheid van zestien uur of meer in een periode van vier weken. • Overig verzuim: lesuren of dagdelen overslaan, maar minder dan de wettelijke termijn (zestien uur in vier weken). Ook veelvuldig te laat komen valt hieronder. • Langdurig relatief verzuim: indien de jongere zonder geldige reden meer dan vier weken verzuimt. • Luxe verzuim: indien de jongere, zonder vrijstelling, buiten de schoolvakanties om (met ouders) op vakantie gaat. 	<p>Verzuim op basis van verleend verlof: Vakantieverlof wegens de specifieke aard van het beroep van een van de ouders is verlof waarbij de jongere vrijgesteld wordt van geregeld schoolbezoek.</p> <p>Verzuim op basis van gewichtige omstandigheden: De leerplichtambtenaar of het hoofd van de school kan op grond van 'gewichtige omstandigheden' (een buiten de wil van verzorger/jongere gelegen omstandigheid) een tijdelijke vrijstelling voor het geregeld schoolbezoek verlenen. Bijvoorbeeld vanwege een huwelijk of begrafenis.</p>

Wanneer een leerling in een periode van vier weken zestien uur of meer ongeoorloofd verzuimt, is de school wettelijk verplicht om het verzuim te melden bij de leerplichtambtenaar via het verzuimregister. Als een jongere onder deze grens blijft, maar wel regelmatig te laat komt en/of spijbelt, is in eerste instantie de school verantwoordelijk om dit aan te pakken. De school kan wel een melding maken als er zorgen zijn en/of de maatregelen van de school zelf niet geholpen hebben. Indien de leerplichtambtenaar een melding krijgt van ongeoorloofd verzuim, zet deze in wat nodig is om de jongeren weer terug naar school te laten gaan. Verderop in dit hoofdstuk gaan we hier verder op in.

Risico- en beschermingsfactoren

Er zijn diverse wetenschappelijke onderzoeken gedaan naar de risico- en beschermingsfactoren voor schoolverzuim. Kennis over risico- en beschermingsfactoren is niet alleen van belang om te begrijpen hoe schoolverzuim ontstaat, maar vooral om te begrijpen aan welke knoppen men moet draaien om schoolverzuim te voorkomen of terug te dringen. In 2009 heeft De Baat voor het NJi een overzicht van bevindingen uit de literatuur gemaakt. In 2014 hebben Berends en Van Diest in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming de beschikbare kennis uit de wetenschappelijke literatuur samengebracht. Het onderstaande is een beknopte samenvatting van hun bevindingen. Een belangrijke kanttekening van Berends en Van Diest is dat de bevindingen vaak gebaseerd zijn op grootschalig statistisch onderzoek

waarbij samenhangen worden onderzocht, maar waarbij geen causaliteit wordt vastgesteld. Daardoor zal het wegnemen van een risicofactor dan ook niet altijd leiden tot het reduceren van schoolverzuim.

Risico- en beschermingsfactoren worden op verschillende niveaus gezien. Allereerst zijn er de kindfactoren, de kenmerken van de jongere zelf die een rol spelen bij het risico op schoolverzuim. Hiertoe behoren bijvoorbeeld leeftijd (hoe ouder, hoe groter de kans op spijbelen) en geslacht (meisjes lijken vaker te spijbelen). Belangrijke factoren liggen op het vlak van het schoolsucces en het vertrouwen in een goede toekomst en de eigen effectiviteit: jongeren die beter presteren en vertrouwen hebben in het eigen kunnen, spijbelen minder dan jongeren die slecht presteren en een lage zelfwaardering en geen duidelijk toekomstperspectief hebben. Schoolverzuim hangt samen met allerhande problematiek, zoals diverse psychische problemen, kindermishandeling, drugsgebruik, delinquentie, zwangerschap, het niet hebben van een vaste verblijfplaats, maar ook lichamelijke klachten en slaapproblemen. Het hebben van een omvangrijke bijbaan of veel taken in het huishouden hangt ook samen met schoolverzuim. Ten slotte spelen de sociale vaardigheden van de jongeren een belangrijke rol: met name het hebben van gebrekkige sociale vaardigheden kan ertoe leiden dat de jongere bijvoorbeeld vatbaarder is voor negatieve groepsdruk.

Op het niveau van het gezin is de betrokkenheid van de ouders een belangrijke factor: een grotere betrokkenheid hangt samen met minder schoolverzuim. Grotere gezinnen zijn daarbij een risicofactor, omdat hier minder aandacht is per kind. Belangrijk zijn verder de opvoedvaardigheden van de ouders. De houding van de ouders ten opzichte van het naar school gaan is ook belangrijk: als ouders weinig waarde hechten aan school en zelf spijbelden of verzuimen op werk is de kans op verzuim van het kind groter. Behalve de houding van de ouders hangt een breed scala aan gezinsproblematiek samen met schoolverzuim. Werkloosheid, een lage sociaaleconomische status, stress, tienermoederschap, gezondheidsproblemen, psychische problemen, conflicten, huiselijk geweld en drank- en drugsgebruik van de ouders vergroten de kans op schoolverzuim. Daarentegen hangen een hoge sociaaleconomische status en een stabiele baan bij de ouders samen met een lagere kans op schoolverzuim. Ook het netwerk van het gezin speelt een rol: jongeren die opgroeien in een gezin met een zwak netwerk verzuimen vaker.

Leeftijdsgenoten worden tijdens de pubertijd steeds belangrijker voor jongeren. Zij raken steeds meer gericht op vrienden, en steeds minder op ouders en andere volwassenen. Vrienden vormen dan ook een belangrijke invloed op de schoolgang, zowel in positieve als in negatieve zin: als de vrienden zelf naar school gaan vormen zij een beschermende factor. Verzuimen de vrienden en vertonen zij ander ongewenst gedrag (delinquentie, drank/drugsgebruik, rondhangen op straat), dan vormen zij een risicofactor voor schoolverzuim. Waardering van leeftijdsgenoten is een belangrijke beschermende factor, terwijl gepest worden een risicofactor is.

Gezien het bovenstaande is het niet verrassend dat ook gevonden wordt dat de woonomgeving een rol speelt bij schoolverzuim: een slecht georganiseerde woonomgeving, een niet steunende sociale omgeving en een onveilige buurt vergroten de kans op schoolverzuim. Verder wordt gevonden dat jongeren die uit een achterstandssituatie komen vaker te maken hebben met opstapelende problematiek. Ten slotte is er een belangrijke samenhang tussen schoolverzuim en schoolfactoren. Een veilig schoolklimaat, een goede ondersteuningsstructuur, een goede verzuimregistratie en passende consequenties voor verzuim zijn factoren die schoolverzuim kunnen voorkomen. Grote klassen, slechte docenten en veel wisselingen in docenten kunnen de kans op schoolverzuim vergroten. Het is belangrijk dat onderwijs afgestemd is op de leerling, dat er hoge verwachtingen zijn van de leerling en dat de leerling waardering ervaart van de docenten.

Aanpak

Om zo veel mogelijk kinderen onderwijs te laten volgen, is een effectieve aanpak van schoolverzuim noodzakelijk. Om effectief te zijn, is domeinoverstijgende samenwerking vereist tussen onderwijs, het sociaal domein en/of de jeugdstrafrechtketen. Naast scholen (en schoolbesturen en samenwerkingsverbanden) zijn de volgende ketenpartners betrokken bij de aanpak van schoolverzuim: gemeenten, gemeentelijke jeugdhulp (wijkteams e.d.), de jeugdgezondheidszorg, de Raad voor de Kinderbescherming,

Halt, politie, de Onderwijsinspectie, het OM en de rechter. Op initiatief van diverse samenwerkingspartners² is de Methodische Aanpak Schoolverzuim (MAS) ontwikkeld³ die meer dan zijn voorganger, de Strafrechtelijke Aanpak Schoolverzuim (SAS), inzet op tijdig inschakelen van passende (jeugd)hulp. De doelstelling van de MAS is terug-/toeleiding naar een passend onderwijsprogramma aan de hand van vroegtijdige inzet van (jeugd)hulp. De aanpak is licht waar het kan en zwaar(der) waar het nodig is. In maart 2017 is de Methodische Aanpak Schoolverzuim gelanceerd. Indien verzuim wordt gemeld, start de leerplichtambtenaar een verzuimonderzoek en monitort het vervolg. Afhankelijk van de achterliggende redenen en het soort verzuim kunnen verschillende routes worden gevolgd, te weten vrijwillige (jeugd)hulp, de Halt-straft, gedwongen hulp (in civiel kader) of dwang in strafrechtelijk kader (de zaak komt voor bij de rechter). De keuze voor de route maakt de leerplichtambtenaar in overleg met de ketenpartners, inclusief het lokale zorgnetwerk. Het spreekt voor zich dat voor het kiezen van de juiste route de problematiek van de leerling helder moet zijn. Leerplicht kijkt dan ook altijd naar de persoonlijke en sociale context van leerlingen.

De databank Effectieve Jeugdinterventies van het NJi bevat een aantal interventies die kunnen worden ingezet om schoolverzuim te voorkomen, of om verzuimende jongeren terug te leiden naar school (of werk). Zoals beschreven kunnen veel verschillende factoren ten grondslag liggen aan schoolverzuim. De interventies richten zich dan ook niet alleen op schoolverzuim, maar veelal op achterliggende/bijkomende problematiek. Tabel 2.2 geeft een overzicht van de interventies uit de databank van het NJi die zich (onder andere) richten op leerlingen van het voortgezet onderwijs en mbo. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen preventieve interventies ter voorkoming van schoolverzuim en -uitval en curatieve interventies, gericht op terugleiden naar school (of werk).

Tabel 2.2 Interventies uit databank Effectieve Jeugdinterventies van het NJi, gericht op (het voorkomen van) schoolverzuim

Preventie van school- of werkuitval	
Naam interventie	Gericht op
Een nieuwe koers	Leerkrachten van jeugdigen van 6 tot en met 16 jaar met de diagnose ADHD.
M@ZL op het vo	Scholieren op het regulier voortgezet onderwijs met ziekteverzuim. M@ZL richt zich op de volgende intermediaire groepen: ouders, schoolmedewerkers, jeugdartsen en leerplichtambtenaren.
M@ZL op het mbo	De interventie richt zich op de mbo-student, die verzuimt na ziekmelding. De jeugdarts voert de interventie uit, in samenwerking met ouders, schoolleiding, schoolmedewerkers en leerplichtambtenaar of trajectbegeleider.
Aan de slag	Jongeren in de jeugdzorg van 15 tot 23 jaar die problemen hebben met het vinden en/of behouden van werk of opleiding.
Youth Empowerment Through Sports (YETS)	Jongeren tussen de 12 en 18 jaar waarbij het risico op maatschappelijke uitval ontstaat.
School-Wide Positive Behavior Support (SWPBS)	Schoolbrede aanpak gericht op het bevorderen van sociaal gedrag en het verminderen van gedragsproblemen bij leerlingen in het primair, voortgezet en speciaal onderwijs.
Terugleiden naar school (of werk)	
Naam interventie	Gericht op
Multidimensionale familietherapie (MDFT)	Jongeren tussen de 12 en 19 jaar die probleemgedrag vertonen als het overmatig gebruik van drugs en/of alcohol, criminaliteit en spijbelen en die daarnaast vaak gedrags- of psychische stoornissen vertonen.
Multisysteem Therapie (MST)	Jongeren van 12 tot 18 jaar met ernstige gedragsproblemen bij wie plaatsing dreigt in de (gesloten) jeugdzorg.

² Ingrado (vereniging van leerplicht en RMC), Stichting Halt, het Openbaar Ministerie en de Raad voor de Kinderbescherming.

³ Door Ingrado, met begeleiding van Regioplan.

Terugleiden naar school (of werk)	
Naam interventie	Gericht op
Doen wat werkt	Een zorgprogramma voor jongeren van 12-18 jaar met ernstige gedragsproblemen en hun gezinnen.
School Time Out Project (STOP)	Een reboundvoorziening voor leerlingen van 12 tot 18 jaar uit het vmbo met zodanige gedragsproblematiek dat zij niet meer kunnen functioneren in de klas.
School2Care	Een geïntegreerd aanbod van onderwijs, (jeugd)zorg en begeleide vrije tijdsbesteding voor jongeren (12-17 jaar) met zeer complexe problemen die niet of nauwelijks nog naar school gaan.

* Gebaseerd op de publicatie Van 'geen zin hebben in school' tot 'schooluitval' van het Nji (2015). De tabel is vervolgens aangevuld met interventies die gevonden zijn op basis van de zoektermen verzuim, schooluitval en voortijdig schoolverlaten.

Het bovenstaande aanbod is echter niet zonder meer geschikt voor jongeren met een LVB. Van de elf interventies is er slechts één die specifiek benoemt dat de methodiek geschikt is voor jongeren met een licht verstandelijke beperking: Youth Empowerment Through Sports (YETS). Bij twee interventies is een laag IQ een contra-indicatie. Doen wat werkt en School2Care zijn niet geschikt voor jongeren met een IQ lager dan 70. Van de overige interventies wordt op basis van de handleidingen in de databank niet duidelijk of er een variant bestaat voor jongeren met een LVB.

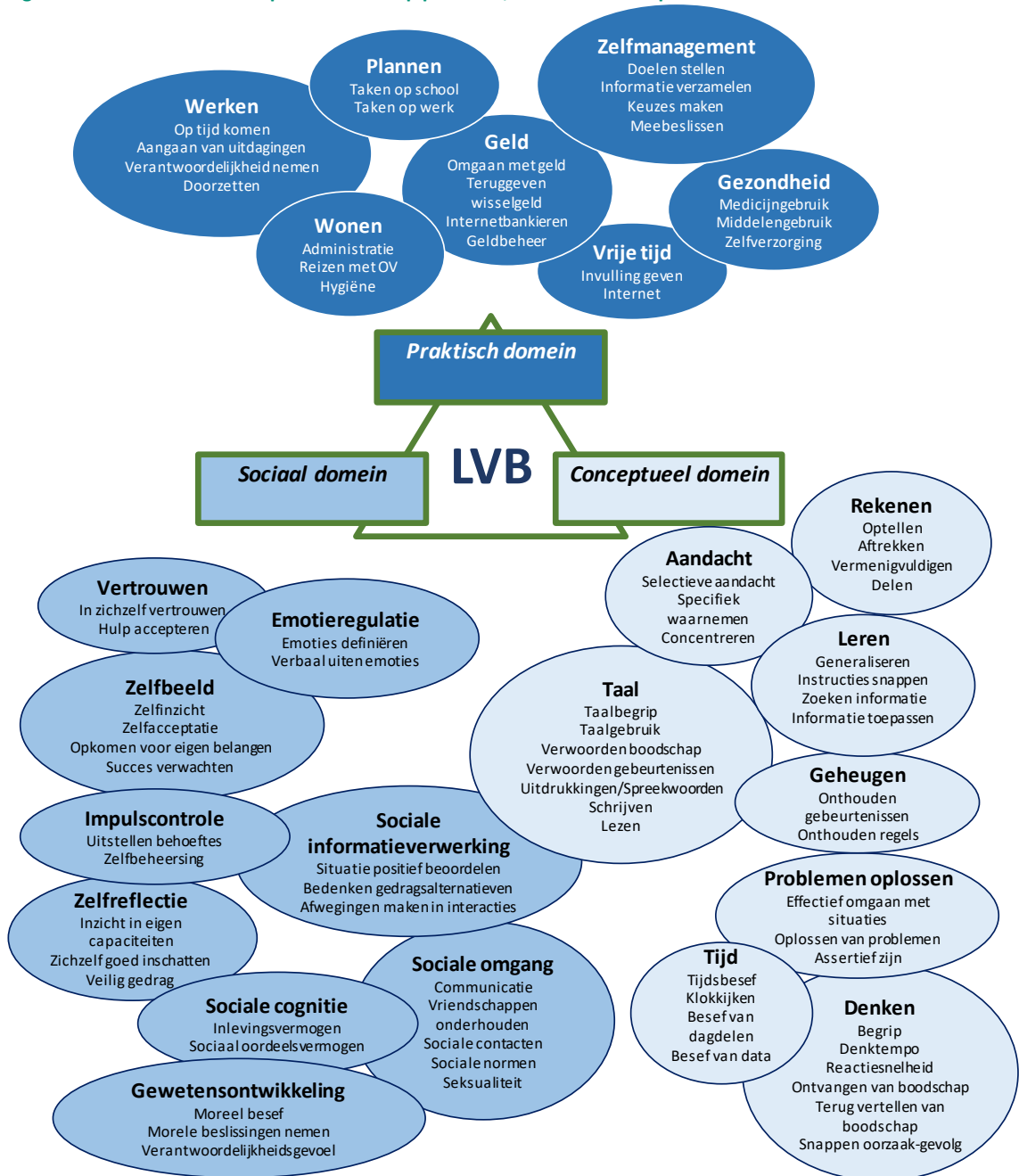
2.2 Literatuurverkenning: LVB

Definitie

Volgens diverse classificatiesystemen wordt er gesproken van een licht verstandelijke beperking (LVB) wanneer er sprake is van een IQ tussen 50 en 70 en beperkingen in het aanpassingsvermogen op verschillende levensgebieden, waarbij sprake is van een levenslange beperking die ontstaan is voor het 18e levensjaar (American Psychiatric Association, 2013). In Nederland wordt in de praktijk echter vaak ook gesproken van een LVB bij een IQ tussen 70 en 85 (De Beer, 2018).

Beperkingen in het aanpassingsvermogen worden onderverdeeld in drie domeinen: het conceptueel domein, het praktische domein en het sociale domein. Jongeren met een LVB ervaren binnen deze domeinen vaak problemen op een groot aantal gebieden. Binnen het conceptuele domein gaat het dan om zaken als rekenen, taal, problemen oplossen, tijdsbesef et cetera. Op het praktische domein kunnen mensen met een LVB moeite hebben met plannen van taken, gezondheidsvaardigheden, geld, zelfmanagement, vrijetijdsinvulling, et cetera. En op het sociale domein ervaren zij bijvoorbeeld problemen met sociale-informatieverwerking, emotieregulatie, impulscontrole, gewetensontwikkeling, zelfreflectie en sociale omgang. Daarbij zijn er grote verschillen binnen de doelgroep LVB. De lijst met kenmerken is niet uitputtend, maar het is ook niet zo dat iedereen op alle gebieden (evenveel) problemen ervaart. Er is kortom sprake van een heterogene groep.

Figuur 2.1 Overzicht LVB problematiek op praktisch, sociaal en conceptueel niveau

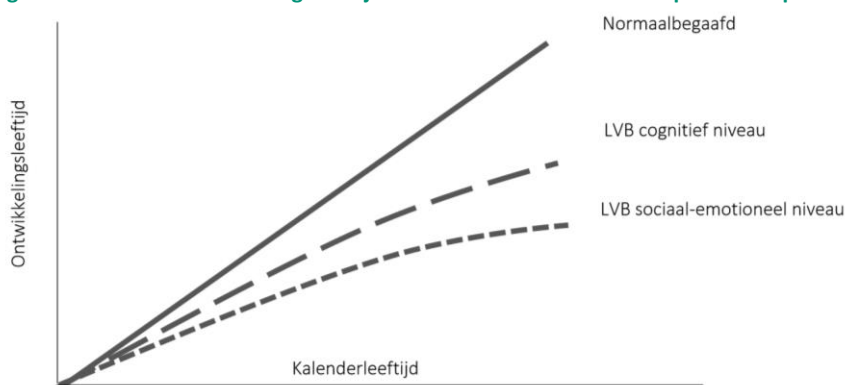

Als er gekeken wordt naar de kalenderleeftijd en ontwikkelingsleeftijd van jongeren met een LVB wordt hierin een discrepantie opgemerkt. De ontwikkeling van jongeren met een LVB loopt achter ten opzichte van normaal begaafde jongeren. Deze discrepantie wordt uitgedrukt in de cognitieve en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Een jongvolwassene met een LVB zou een vergelijkbare cognitieve ontwikkeling hebben met een kind van 6 tot 12 jaar. Op sociaal-emotioneel gebied zou deze ontwikkeling vergelijkbaar zijn met een peuter of kleuter (Didden, 2007). Hierdoor kunnen emotionele reactie als ongepast worden ervaren. In figuur 2.2 is de discrepantie tussen normaal begaafden, LVB cognitief niveau en LVB sociaal-emotioneel niveau weergegeven. Er zijn een aantal gedragskenmerken die voortkomen uit de ontwikkelingsachterstand. Zo zijn de jongeren vaak op zichzelf gericht, hebben minder controle over hun emoties, hebben moeite met zich inleven in anderen en leven vaak impulsiever, omdat zij minder vaardigheden hebben om op de lange termijn te plannen. Ook halen zij meningen en feiten vaker door elkaar. Dit komt door het verminderde abstractievermogen bij deze jongeren. Hierdoor zijn zij zich ook minder bewust van achterliggende belangen van anderen. Faalangst en een wantrouwend gevoel jegens

anderen en omgeving speelt vaker een rol bij jongeren met een LVB. Doordat zij minder goed aan kunnen sluiten bij hun omgeving blijft de ontwikkeling van een positief zelfbeeld achter en doen zij vaker faalervaringen op. Hierin speelt ook mee dat zij langer afhankelijk blijven van anderen (Roos 2017). Een LVB is een beperking die levenslang en levensbreed zijn weerslag heeft in problemen en ook vraagt om levenslange en levensbrede hulp (De Beer, 2017). Uit onderzoek blijkt dat een LVB vaker gepaard gaat met psychiatrische en gedragsproblematiek (Didden, 2007).

Vanuit het geheel aan bovenstaande kenmerken van LVB (risicovol gedrag, beïnvloedbaarheid, beperkt inzicht in oorzaak en gevolg) komen zij vaker in aanraking met justitie (Kaal, Overvest en Boertjes, 2017) of hebben meer risico om financiële problemen te ontwikkelen (Jungmann, Kaal, Den Hartogh & Fermin, 2018).

Figuur 2.2 De ontwikkelingsleeftijd van iemand met een LVB loopt achter op de kalenderleeftijd

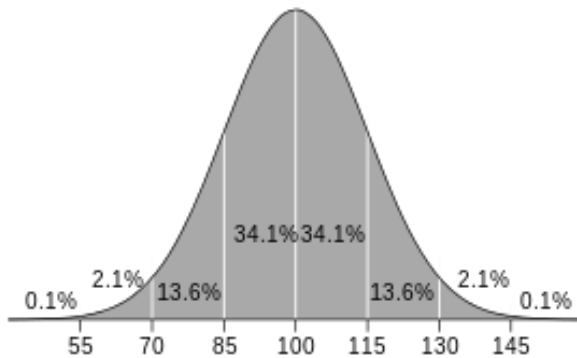

De ontwikkeling van jongeren met een LVB is vaak disharmonisch. Dit betekent dat zij op sommige vlakken beter functioneren dan op andere. Dit kan voor de omgeving soms verwarrend zijn. Vaak hebben jongeren zowel moeite op het gebied van taal en redeneren (verbaal IQ) als op het gebied van inzicht, planning en uitvoering (performaal IQ). Jongeren met een LVB zijn echter verbaal vaak iets sterker dan perfaal (Didden, 2017). Dit draagt eraan bij dat zij makkelijk overschat worden. Hun verbale vaardigheden leiden dan tot de veronderstelling dat ze het allemaal wel snappen en kunnen, en dat het feit dat zij toch niet aan de verwachtingen voldoen het gevolg is van onwil.

Hoeveel mensen een LVB hebben is niet precies te bepalen, er kan alleen een schatting gemaakt worden. Niet iedereen wordt getest op een LVB. Ook blijft een LVB vaak onopgemerkt door aanwezige psychiatrische of gedragsproblematiek. Als wordt uitgegaan van een normaalverdeling in IQ, kan gezegd worden dat 16 procent van de mensen in Nederland een IQ onder de 85 heeft (zie figuur 2.3). Dit is gelijk aan ongeveer 2,7 miljoen mensen. Om te spreken van een LVB moet er echter ook sprake zijn van beperkingen in het sociaal aanpassingsvermogen. Dit is moeilijk te meten.

Stoll et al. (2004) hebben een schatting gemaakt van het aantal kinderen dat een LVB heeft. Zij stellen dat ongeveer 439.000 kinderen en jongeren een IQ tussen de 50-85 hebben. Van deze groep hebben 253.500 kinderen en jongeren bijkomende problematiek. 14.000 kinderen en jongeren hebben een zorgindicatie vanwege een LVB of gerelateerde problematiek (Diepenhorst en Hollander, 2011).

Figuur 2.3 Normaalverdeling in een populatie

Het is niet bekend hoeveel jongeren met een LVB zich in elke vorm van onderwijs bevinden. Wel zou er een schatting gemaakt kunnen worden door de bovenstaande cijfers over LVB te vergelijken met het aantal jongeren dat in het voortgezet speciaal onderwijs (vso), praktijkonderwijs of leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) zit. Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) maakt jaarlijks rapportages over het aantal leerlingen dat onderwijs volgt op clusterscholen. Met clusterscholen bedoelen zij speciaal basisonderwijs, leerwegondersteunend onderwijs, praktijkonderwijs of speciaal voorgezet onderwijs. In het schooljaar 2018-2019 krijgen er 68.432 leerlingen onderwijs op speciale scholen, hiervan zitten er 30.868 leerlingen op het speciaal basisonderwijs en 37.564 leerlingen op het speciaal voorgezet onderwijs (CBS, 2019). Als deze cijfers vergeleken worden met de schatting van Stoll et al. (2004) van het aantal kinderen met een LVB (ongeveer 439.000 kinderen en jongeren met een IQ tussen de 50-85, waarvan 253.500 kinderen en jongeren met bijkomende problematiek) is het te verwachten dat er een aanzienlijk aantal jongeren met een LVB/IQ onder de 85 in het reguliere onderwijs zit.

De begeleiding van jongeren met een LVB verloopt het best als deze wordt aangepast naar het niveau van functioneren. Hierbij is de ontwikkelingsfase waarin de jongere zit leidend voor de wijze waarop de begeleiding tot stand komt en ingevuld wordt. Ook kan de begeleiding afgestemd worden op het cognitief vermogen van de jongere door rekening te houden met de denk- en leerwijze van de jongere. In elke fase moet de begeleider zich bewust zijn van zijn of haar houding, communicatie en wijze van ondersteuning richting de jongere. In het onderstaande kader staan tips hoe hiermee om te gaan.

Figuur 2.4 Tips bij bejegening (De Borg 2009/2013; De Beer, 2011; De Wit et al., 2011; Douma, 2011; Rot, 2013) zoals beschreven in de Beer (2017)

Houding	<ul style="list-style-type: none"> - Wees respectvol en geduldig en neem de tijd. - Wees consequent, voorspelbaar en betrouwbaar in je gedrag. - Duidelijke en realistische verwachtingen. - Extra hulp (bijv. oefenen).
Afstemmen communicatie	<ul style="list-style-type: none"> - Eenvoudig taalgebruik, letterlijke en concrete taal. Sluit aan bij zijn taalgebruik. Wees verbaal en non-verbaal congruent. - Controleer of je elkaar begrijpt. - Gebruik visuele ondersteuning. - Eén boodschap tegelijk, wees kernachtig. Herhaal je boodschap. - Orden gedachtes en gevoelens en vat samen wat er gezegd wordt. - Pas op voor overschatting.
Ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> - Bied ondersteuning in moeilijke situaties. - Pak zaken in het hier en nu op. - Breng ordening aan in acties. - Maak gebruik van voorstructurering - Geeft overzicht in tijd en ruimte. - Geef concrete tips hoe iemand zich moet gedragen bij ergernis of overlast. - Stimuleer het zelfvertrouwen door positieve feedback. - Bied uitleg en ondersteuning in sociale situaties. - Stimuleer om na te denken waarom een ander iets doet. - Bied ondersteuning in het omgaan met emoties, zoals adequaat uiten ervan. - Betrek het netwerk en werk samen.

2.3 Jongeren met een LVB en schoolverzuim

Op een groot aantal van de risicofactoren voor schoolverzuim blijken jongeren met een LVB relatief vaak hoog te scoren. Een overzicht van de belangrijkste van deze factoren is te vinden in tabellen 2.3-2.7. Allereerst zijn daar de factoren op het gebied van de jongere zelf (tabel 2.3). Het zal geen verbazing wekken dat jongeren met een LVB meer problemen ervaren met leren en dat zij, zeker wanneer deze LVB niet herkend is, vaker tegenvallende schoolprestaties hebben (Roos, 2017). Dit leidt makkelijk tot een beperkt vertrouwen in de eigen schoolloopbaan. Maar ook los van de schoolloopbaan hebben jongeren met een LVB vaak een laag zelfbeeld (Roos, 2017). Daarnaast is het voor jongeren met een LVB vaak moeilijker te komen tot een aantrekkelijk, reëel toekomstperspectief (Roos, 2017), terwijl dit wel wordt gezien als een belangrijke motivatie voor het volgen van onderwijs (De Baat, 2009; Berends & Van Diest, 2014). Wanneer de jongere om de bovenstaande redenen niet het gevoel heeft dat het zin heeft zich in te zetten op school, is de kans op schoolverzuim groter.

Goede sociale vaardigheden resulterend in goede relaties met leeftijdsgenoten kunnen schoolverzuim voorkomen (Berends & Van Diest, 2014). Het is echter bekend dat mensen met een LVB vaak achterlopen in de sociaal-emotionele ontwikkeling (Claes et al., 2012) en moeite hebben met de sociale-informatieverwerking (Nieuwenhuijzen, 2012). Jongeren met een LVB hebben vaak weinig vrienden en beperkt contact met leeftijdsgenoten (Roos, 2017). Daarnaast zijn zij vaker beïnvloedbaar, hetgeen leidt tot een grotere invloed van eventuele negatieve vrienden (zie tabel 2.5).

Psychische problematiek blijkt een van de belangrijkste risicofactoren voor schoolverzuim te zijn (Berends & Van Diest, 2014). Door een combinatie van LVB-gerelateerde risicofactoren, een gebrekkig aanpassingsvermogen en diverse maatschappelijke problemen waar zij tegenaan lopen vormen jongeren met een LVB een kwetsbare groep voor het ontwikkelen van psychische en psychiatrische problematiek. Zo komen psychiatrische stoornissen drie tot vier keer zo vaak voor (Didden, 2007). Ook fysieke redenen kunnen een rol spelen bij schoolverzuim. Ook daar lopen jongeren met een LVB een verhoogd risico: mensen met een LVB hebben vaker gezondheidsproblemen en hebben doorgaans meer moeite met gezondheidsvaardigheden.⁴

Naast de genoemde factoren zijn er diverse andere problemen die kunnen spelen in het leven van de jongeren die samenhangen met schoolverzuim. Ook hier lijken jongeren met een LVB een groter risico te lopen. Twee factoren die vaker in verband worden gebracht met schoolverzuim zijn drugsgebruik en delinquent gedrag. Een kanttekening bij deze factoren is dat (de richting van) een causaal verband niet duidelijk is. Er zijn wel veel overeenkomsten in de risicofactoren voor schoolverzuim en de risicofactoren voor delinquentie (Berends & Van Diest, 2014). Uit onderzoek blijkt dat er een samenhang is tussen IQ en criminaliteit (Kaal, Smits en Vrij, 2017). Ook blijkt er een samenhang te zijn tussen LVB en middelengebruik (Möhle, 2019). Zo zouden zij meer drugs gebruiken door de afwezigheid van weerbaarheid hier tegen en afwezigheid van beschermende factoren. Jongeren met een LVB lijken vaker delinquent gedrag te vertonen en zij zijn vatbaarder voor drugsgebruik. Het is het goed voorstelbaar dat de grotere kans op delinquent gedrag en drugsgebruik een negatieve invloed hebben op schoolbezoek. Slachtofferschap van kindermishandeling en tienerzwangerschappen, twee andere risicofactoren voor schoolverzuim, komen ook vaker voor bij jongeren met een LVB. Uit buitenlands onderzoek blijkt dat mensen met een verstandelijke beperking een grotere kans hebben slachtoffer te worden van pesten en mishandeling (Kaal en Spaan, 2015). Ook lijken meisjes met een LVB een hoger risico te lopen op jonge leeftijd zwanger te worden (Cheng & Udry, 2005). Berends en Van Diest (2014) stellen specifiek voor de LVB-doelgroep dat wanneer er sec gekeken wordt naar de kenmerken van LVB er op indirecte wijze meer risicofactoren aanwezig zijn voor schoolverzuim. Ook onderschrijven zij dat de LVB-doelgroep vaker en langduriger te maken heeft met het behalen van slechte schoolprestaties.

⁴ https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Bijeenkomsten/Programma/3.1_Zelfredzaamheid_mensen_met_beperkte_gezondheidservaring.pdf

Tabel 2.3 Risico op verzuim voor jongeren met een LVB; factoren op het niveau van de jongere

Schoolprestaties	Jongeren met een LVB hebben vaker een moeizame schoolloopbaan.
Mate van vertrouwen in succes, zelfwaardering	Jongeren met een LVB hebben vaker een laag zelfbeeld.
Concreet toekomst perspectief	Jongeren met een LVB ontberen vaker een reëel, aantrekkelijk toekomstperspectief.
Sociale vaardigheden	Jongeren met een LVB hebben vaak minder goede sociale vaardigheden en weinig vrienden.
Psychische problematiek	Jongeren met een LVB hebben drie tot vier keer zo vaak psychische problematiek.
Chronisch ziektes, lichamelijke klachten	Mensen met een LVB hebben meer gezondheidsproblemen
Drugsgebruik; delinquentie; zwangerschap; geen vaste verblijfplaats; slachtofferschap kindermishandeling	Jongeren met een LVB lijken een hoger risico te lopen op het vertonen van delinquent gedrag. Tienerzwangerschappen komen vaker voor bij meisjes met een LVB. Mensen met een LVB zijn vaker dan normaal slachtoffer van pesten en mishandeling.

Ook de genoemde risicofactoren op het niveau van het gezin lijken vaker aanwezig bij jongeren met een LVB. Zo pakt de in de literatuur gevonden relatie tussen de Sociaal Economische Status (SES) van een gezin en het verzuimgedrag van kinderen uit deze gezinnen naar verwachting negatief uit voor het verzuim van jongeren met een LVB. Kinderen met een LVB groeien immers vaker op in gezinnen met een lage SES en zijn vaker onderdeel van multi-probleemgezinnen (De Beer, 2018). Ook het zelfstandig kunnen voeren van een huishouding blijkt voor LVB-gezinnen een uitdaging te zijn (Douma, 2019). Ouders van jongeren met een LVB hebben vaker zelf ook te maken beperkingen en worden daarom vaak beschreven als zwakke of overbelaste ouder (De Beer, 2016). Wanneer een ouder in het algemeen niet over voldoende opvoedvaardigheden beschikt, spreekt men over zwakke ouder. Wanneer een ouder langdurig overvraagd wordt en niet in staat is om de situatie te verlichten, spreekt men over een overbelaste ouder (Van Rooijen et al., 2019). Vanuit deze zwakte en overbelasting van de ouders is het niet ondenkbaar dat de gezinsfactoren voor schoolverzuim uit paragraaf 2.1 vaker voorkomen in LVB-gezinnen. Zo zouden ouders in LVB-gezinnen op basis van hun eigen schoolervaring mogelijk een negatieve houding hebben jegens onderwijs. Ook is er een vergrote kans dat ouders in LVB-gezinnen meer te maken hebben met problemen met of op werk, zwakke mentale of fysieke gezondheid, psychopathologie en drank/drugsgebruik, omdat zij vanuit hun eigen beperking hier al problematiek mee ervaren.

Ouders met een LVB hebben vaker eigenschappen of missen vaardigheden waardoor het opvoeden van kinderen moeilijk wordt (Van Rooijen et al., 2019). Zoals beschreven geven beperkte opvoedvaardigheden van ouders een vergrote kans op verzuim bij de jongeren. Bij LVB-gezinnen zou het mogelijk zijn dat deze factor vaker speelt.

Ten slotte werd in paragraaf 2.1 beschreven dat een beperkt gezinsnetwerk of beperkt aantal steunfiguren de kans op verzuim bij jongeren vergroot. Mensen met een LVB hebben vaker moeite met het onderhouden van sociale contacten en hebben een beperkt sociaal netwerk (Roos, 2017). Omdat jongeren met een LVB relatief vaker dan normaalbegaafde jongeren ook ouders met een LVB hebben, is de kans ook groter dat het gezin als geheel minder steun ervaart. Ook hierdoor wordt de kans op schoolverzuim mogelijk vergroot voor jongeren met een LVB.

Tabel 2.4 Risico op verzuim voor jongeren met een LVB; factoren op het niveau van het gezin

SES van het gezin (1&2)	LVB komt vaker voor in gezinnen met een lage SES.
Conflicten, huiselijk geweld; gezinsstresssituatie; werkeloosheid; zwakke mentale of fysieke gezondheid; psychopathologie; drank/drugsgebruik	Jongeren met LVB komen vaker uit gezin met multi-problematiek.
Betrokkenheid; houding; opvoedvaardigheden	Jongeren met een LVB hebben vaker ouders die zelf ook zwak en overbelast zijn.
Zwak gezinsnetwerk, geen steunfiguren	

Eerder werd reeds benoemd dat vrienden een belangrijke factor zijn in het al dan niet ontstaan van schoolverzuim. In het algemeen geldt dat leeftijdsgenoten steeds belangrijker worden tijdens de middelbareschoolperiode (Berends & Van Diest, 2014). Dit geldt voor ook jongeren met een LVB. Toch hebben zij vaak een beperkt sociaal netwerk, weinig vrienden en beperkt contact met leeftijdsgenoten (Roos, 2017). De kans op een beschermend vriendennetwerk is dan ook kleiner. Door hun beperkte sociale vaardigheden zijn zij gevoeliger voor jongeren met een negatieve invloed. Daarbij hebben jongeren met een LVB er meer moeite mee om weerstand te bieden tegen groepsdruk (De Beer, 2016). Zo is de kans groter dat hun leeftijdsgenoten een negatieve invloed op hen hebben.

Berends en Van Diest (2014) stellen dat de beïnvloedbaarheid, slechte relaties en de moeite met het onderhouden van relaties met leeftijdsgenoten bij de LVB-doelgroep factoren zijn die een negatieve invloed hebben op schoolverzuim.

Tabel 2.5 Risico op verzuim voor jongeren met een LVB; factoren op het niveau van de vrienden

Schoolbezoek vrienden	Jongeren met een LVB hebben vaak weinig vrienden.
Delinquent gedrag en drank/drugsgebruik vrienden	Jongeren met een LVB zijn vaak beïnvloedbaar.

Ook op het gebied van de woonomgeving lijken er voor jongeren met een LVB meer risico's te zijn voor schoolverzuim. Jongeren die schoolverzuimen hebben vaker te maken met een opstapeling van problematiek (cumulatie).

Een slecht georganiseerde woonomgeving, onveilige buurt en een niet ondersteunende omgeving vergroten de kans op schoolverzuim. Zoals eerder benoemd hebben LVB-gezinnen vaak een lage SES en wonen zij vaker in achterbuurten. Ook hier is er voor jongeren met een LVB een mogelijk vergrote kans om bloot gesteld te worden aan risicofactoren voor schoolverzuim.

Tabel 2.6 Risico op verzuim voor jongeren met een LVB; factoren op het niveau van de omgeving

Opstapelende problematiek (cumulatie)	Zie boven.
Slecht georganiseerde woonomgeving; niet steunende sociale omgeving; onveilige buurt	Jongeren met een LVB komen vaker uit gezinnen met een lage SES en wonen daardoor ook vaker in slechte buurten.

De eerder beschreven schoolfactoren die van invloed zijn op schoolverzuim zijn voornamelijk op managementniveau. Toch zijn er ook op school enkele factoren te vinden die het risico op schoolverzuim voor jongeren met een LVB kunnen vergroten. Een schoolfactor die de kans op schoolverzuim vermindert, is het tijdig signaleren van problematiek en een passende aanpak hiervan. Bekend is dat als de aangeboden lesstof en vaardigheden zijn afgestemd op de leerling, dit de kans op schoolverzuim vermindert (Berends & Van Diest, 2014; De Baat, 2009). Een LVB heeft geen uiterlijke kenmerken, en blijft hierdoor vaak onopgemerkt. Omdat een LVB vaak niet herkend wordt is de kans ook groter dat de geboden lesstof niet aansluit op de vaardigheden van de leerling met een LVB en deze overvraagd wordt. Verder is bekend dat als de leerling waardering ontvangt van de leerkracht, dit zorgt voor een verminderde kans op schoolverzuim (Berends & Van Diest, 2014; De Baat, 2009). Jongeren met een LVB worden vaker ervaren als dwars, moeilijk, et cetera (Roos, 2017). Hierdoor krijgen zij mogelijk meer negatieve feedback dan jongeren zonder LVB. Hierdoor krijgen zij niet de waardering van de leerkracht en vergroot dit de kans op schoolverzuim. Ook hebben jongeren met een LVB vaak moeite om te voldoen aan de verwachtingen van de omgeving (Douma, 2019). Te hoge verwachtingen van een leerkracht kunnen leiden tot

meer stress en faalervaringen en kunnen een negatief effect hebben op het zelfvertrouwen van de jongere. Dit vergroot de kans op schoolverzuim. Ten slotte hebben jongeren met LVB er vaker moeite mee om de juiste hulp te vragen (Douma, 2019). Een beroep kunnen doen op de ondersteuningsstructuur van school met de juiste vraag zal voor deze jongeren daarom moeilijker zijn. Ook dit vergroot de kans op schoolverzuim.

Tabel 2.7 Risico op verzuim voor jongeren met een LVB; factoren op het niveau van de school

SCHOOL	
Tijdig signaleren van problematiek; gepaste aanpak hiervan; onderwijs afgestemd op de leerling,	Een LVB wordt vaak over het hoofd gezien.
Waardering van docenten ontvangen	Jongeren met een LVB hebben vaak moeite om te voldoen aan de verwachtingen van de omgeving. Jongeren met een LVB worden vaak gezien als dwars, moeilijk, enz., waardoor ze veel negatieve feedback krijgen.
De ondersteuningsstructuur toereikend is voor vragen van de leerling	Jongeren met een LVB hebben vaak moeite om de juiste hulp te vragen.

In de literatuur is weinig gevonden over de directe relatie tussen schoolverzuim en LVB. Berends en Van Diest (2014) beschrijven dat beschermings- en risicofactoren voor schoolverzuim niet per se anders zijn voor de LVB-doelgroep. Zij stellen ook dat er bij de LVB-doelgroep vaker een *meervoud* aan risicofactoren voor schoolverzuim aanwezig is.

De Proeftuin: proces en ervaringen

3

3 De Proeftuin: proces en ervaringen

3.1 Inleiding

De Proeftuin bood de mogelijkheid om de thematiek van LVB in relatie tot schoolverzuim in het reguliere vmbo-onderwijs en bij leerplicht onder de aandacht te brengen. Concreet zetten we in op het bevorderen van kennis over en herkenning van LVB en het bieden van handvatten voor een effectieve omgang met en ondersteuning van leerlingen met een LVB. Met die intentie zijn we gestart met de voorbereidingen voor de Proeftuin en op zoek gegaan naar een vmbo-school die de relevantie van deze doelstelling onderschrijft.

In het voorjaar van 2018 werden verschillende gesprekken gevoerd met Ingrado en RBL Holland Rijnland om de doelen van de Proeftuin helder voor ogen te krijgen en de benodigde (onderwijs)partners in beeld te brengen. Het RBL bracht ons in de periode voor de zomer in contact gebracht met enkele scholen voor wie de Proeftuin mogelijk relevant kon zijn. Uiteindelijk bezochten we in september – samen met een medewerker van het RBL – het Da Vinci College in Leiden. Er vond een kennismakingsgesprek plaats met de directeur, de zorgcoördinator en een teamleider van de school. Deze school gaf aan interesse te hebben in het thema LVB en aanknopingspunten te zien om aandacht hiervoor te vergroten. Tot dan toe staat LVB niet boven aan de agenda, mede omdat er (nog) geen actief bewustzijn is dat leerlingen met deze problematiek op school aanwezig kunnen zijn. In oktober vond een vervolgspraak op de school plaats. Tijdens deze bijeenkomst is gesproken over de doelgroep leerlingen op school (zorgleerlingen met problemen rond schoolverzuim) en werd samen met de school afgestemd welke medewerkers op school actief bij de Proeftuin betrokken zouden kunnen worden.

Om een concreet idee te krijgen van de opzet van de Proeftuin schetsen we in de volgende paragraaf de ondernomen activiteiten. In paragraaf 3.3 gaan we vervolgens in op de ervaringen en resultaten van de Proeftuin.

3.2 Activiteiten in de Proeftuin

De Proeftuin bestond globaal genomen uit activiteiten gericht op 1) het inventariseren van de huidige ondersteuningsstructuur van de school, de (kennis)behoefte van de school en leerplicht rond LVB en gewenste rollen in de Proeftuin 2) het inventariseren van behoeften van jongeren met een LVB met betrekking tot omgang en ondersteuning, 3) kennisbevordering binnen school, leerplicht en samenwerkingspartners rond LVB (mede in relatie tot schoolverzuim) en handvatten voor omgang met LVB jongeren, 4) het faciliteren van screeningsoefening op school, en 5) kennisverspreiding LVB & schoolverzuim in regulier onderwijs. We lichten hieronder de specifieke activiteiten in chronologische volgorde toe.

Na de voorbereidende fase organiseerden we in november 2018 een [themabijeenkomst](#) op de school, bedoeld voor de zorgcoördinator en een groep Coaches Passend Onderwijs (CPO'ers), over de vraag wat een LVB inhoudt, hoe dit herkend kan worden en wat daarbij knelpunten zijn. Tijdens deze bijeenkomst is tevens de mogelijkheid verkend om de Proeftuin ook buiten de school, met samenwerkingspartners rond zorgleerlingen onder de aandacht te brengen.

Gedurende het najaar namen studenten van de Hogeschool Leiden individuele [interviews](#) af met zes jongeren met een LVB over hun ervaringen, knelpunten en behoeften omtrent schoolverzuim. Daarnaast vonden telefonische interviews plaats met zes professionals die ieder op eigen wijze in aanraking komen met jongeren met een LVB en schoolverzuim: een Halt-medewerker, een leerplichtambtenaar, een woonbegeleider, een adviseur Onderwijs Service Centrum van een mbo-school, een orthopedagoog en een psychotherapeut. De resultaten van deze interviews vormen input voor de Proeftuin en dienen als basis voor een [handreiking LVB](#) voor regulier onderwijs.

In december namen we een aantal [interviews](#) af bij de school, over de huidige werkwijze rond schoolverzuim (en jongeren met een LVB) en (kennis)behoefte rond het thema LVB & schoolverzuim. Deze gesprekken hadden tot doel om helder te krijgen hoe de Proeftuin vorm kan krijgen in de school en wat

deze moet opleveren. We spraken met de zorgcoördinator van de school, de teamleider van leerjaar 2 en 3, twee Coaches Passend Onderwijs en de leerplichtambtenaar verbonden aan deze school.

In januari 2019 organiseerden we een [netwerkbijeenkomst](#) voor de vaste samenwerkingspartners van de school rond zorgleerlingen (de 'interne ondersteuningscommissie'). De aanwezige professionals hebben allen kennis van LVB vanuit hun eigen vakgebied. In deze presentatie gaven we een toelichting op de achtergrond en inhoud van de Proeftuin en de mogelijkheden van screening van LVB met de SCIL.

In februari vond een [themabijeenkomst](#) plaats voor medewerkers van het RBL, waarvoor tevens het netwerk van samenwerkingspartners van de school (de leden van de interne ondersteuningscommissie) werden uitgenodigd. Lector Hendrien Kaal verzorgde een beknopte training rond LVB, screening en tips voor omgang met de doelgroep. Tijdens deze bijeenkomst is na toelichting over de SCIL ook geoefend met het afnemen ervan.

Eveneens in februari vond op school een [training](#) plaats, bedoeld voor de twee betrokken Coaches Passend Onderwijs. Het doel van deze training was om de coaches meer kennis bij te brengen over een LVB en hen wegwijs te maken in het screeningsinstrument. Hierbij werd gebruikgemaakt van een online [instructiefilmje](#) van de Hogeschool Leiden. Tevens bespraken we behoeften van de doelgroep (o.b.v. literatuur en eerder afgenomen interviews) en praktische tips voor de omgang met leerlingen met een LVB. Tot slot werden zaken afgestemd rond het vragen van toestemming aan ouders voorafgaand aan de screening.

In de periode na de voorjaarsvakantie was er gelegenheid voor de Coaches Passend Onderwijs om [screening](#) in de praktijk bij enkele leerlingen toe te passen. Na de meivakantie vonden [evaluatiemomenten](#) plaats op school en bij het RBL. Centraal in deze gesprekken stonden vragen als: hoe is het om het screeningsinstrument af te nemen, hoe is er gecommuniceerd met de leerling en de ouders, wat doe je met de uitkomst van de test, wat heeft de Proeftuin opgeleverd en welke (vervolg)vragen zijn er ontstaan? Deze gesprekken zijn gevoerd met de betrokken Coaches Passend Onderwijs, de zorgcoördinator en teamleider en met het RBL.

Eind maart organiseerden we een [netwerkbijeenkomst](#) bedoeld voor de Raad voor de Kinderbescherming, Halt en de ministeries van J&V, VWS en OCW.⁵ Met deze bijeenkomst beoogden we de Proeftuin breder onder de aandacht te brengen en tevens ervaringen uit te wisselen rond het thema LVB en de aandacht voor herkenning en passende bejegening.

In de periode april-mei werkten RegioPlan en de Hogeschool aan de huidige [rapportage](#) en de [handreiking LVB](#) voor regulier onderwijs. Ter afsluiting van de Proeftuin vond op 23 mei een [open symposium](#) LVB & schoolverzuim plaats bij de Hogeschool Leiden. Dit symposium was bedoeld om het thema breder onder de aandacht te brengen van professionals en beleidsmakers die zich bezighouden met (passend) onderwijs en zorg.

In december 2018 en mei 2019 vond een bijeenkomst met de [klankbordgroep](#) van dit project plaats. Tussentijds vonden tevens afstemming en terugkoppeling met een ervaringsdeskundige van LFB/Vilans plaats.

3.3 Bevindingen en ervaringen in de Proeftuin

Zoals hierboven aangegeven richtte de Proeftuin zich grofweg op vijf aspecten:

- 1) een eerste inventarisatie van de huidige ondersteuningsstructuur van de school, de (kennis)behoefte van de school en leerplicht rond LVB en gewenste invulling van de Proeftuin;
- 2) in kaart brengen van behoeften van jongeren met een LVB met betrekking tot omgang en ondersteuning;

⁵ Vertegenwoordigers van het ministerie van OCW en VWS konden uiteindelijk niet bij de bijeenkomst aanwezig zijn.

- 3) kennisbevordering binnen school en leerplicht rond LVB (mede in relatie tot schoolverzuim) en het bieden van handvatten voor effectieve omgang met LVB-jongeren;
- 4) het faciliteren van een screeningsoefening op school;
- 5) kennisverspreiding LVB & schoolverzuim in regulier onderwijs.

We schetsen voor ieder aspect een overzicht van de belangrijkste resultaten en/of opgedane ervaringen.

I Eerste inventarisatie bij school en leerplicht

Huidige ondersteuningsstructuur

Verzuim van leerlingen wordt als eerste opgemerkt door docenten in de klas. Zij zetten afwezigheid en te laat komen van leerlingen in administratiesysteem Magister. De mentor is in eerste instantie verantwoordelijk voor de aanpak van verzuim: de mentor houdt via Magister het verzuim in de gaten en gaat in gesprek met leerling en ouders. Als het verzuim desondanks blijft aanhouden, stapt de mentor naar de teamleider. Die kan eventueel de ondersteuningscoördinator erbij roepen. Indien er sprake is van zorgwekkend verzuim, wordt dit door de teamleider gemeld bij de leerplichtambtenaar.

Wanneer sprake is van complexe problematiek/multi-problematiek, kan een leerling als casus worden ingebracht in de interne ondersteuningscommissie. Aan dit overleg nemen samenwerkingspartners zoals de jeugdverpleegkundige, het JGT, de leerplichtambtenaar en begeleiders passend onderwijs deel. Het inbrengen van een leerling in dit overleg kan alleen via de ondersteuningscoördinator, die dit overleg voorziet. Er is altijd eerst toestemming van ouders nodig. Daarnaast kunnen mentoren in mentorgesprekken aandacht besteden aan absenties van de leerlingen. Mentorgesprekken worden om de vier tot zes weken gepland, maar vinden indien nodig ook tussendoor plaats.

Elk leerjaar heeft een Coach Passend Onderwijs. Deze coaches begeleiden docenten bij het signaleren en oppakken van ondersteuningsbehoeften van leerlingen. Zij vormen een schakel tussen het docententeam en de ondersteuningscoördinator en hebben een belangrijke rol in het Handelingsgericht werken:

- De mentor signaleert of een leerling extra ondersteuning of begeleiding nodig heeft en verzamelt vervolgens informatie bij collega's.
- Op basis van de verzamelde informatie maakt de mentor een handelingsplan voor de leerling. Dit handelingsplan is bedoeld voor in de klas. De mentor kan hierbij hulp krijgen van de Coach Passend Onderwijs. Het is de bedoeling dat alle docenten dit handelingsplan volgen.
- Het handelingsplan wordt na zes weken geëvalueerd. Als het niet blijkt te werken, wordt er opgeschaald naar de ondersteuningscoördinator, die de leerling kan inbrengen bij de interne ondersteuningscommissie. Deze commissie kan bijvoorbeeld adviseren om een Begeleider Passend Onderwijs van de Ambulante Educatieve Dienst Leiden in te schakelen.

(Kennis)behoefte

Uit de eerste gesprekken met de school met betrekking tot de Proeftuin blijkt dat er onder verschillende medewerkers beperkte kennis aanwezig is van wat een licht verstandelijke beperking inhoudt. De afkorting 'LVB' riep bijvoorbeeld vragen op. Daarnaast waren de medewerkers van de school zich er niet zo zeer van bewust dat leerlingen met een LVB ook in het reguliere onderwijs zitten: *"Ik had het idee dat leerlingen met een LVB naar praktijkonderwijs gaan. Omdat het voornamelijk over intelligentie gaat dacht ik."* Een andere medewerker beaamt dit: *"De eventuele aanwezigheid van een LVB zit niet in het systeem in school"*. Tijdens de kennismakingsgesprekken zagen we na enige uitleg wel herkenning ontstaan: *"Soms zeggen docenten wel eens 'deze leerling snapt het echt niet' of 'deze leerling is beperkt'"*. De school heeft de Proeftuin daarom aangegrepen om meer te leren over wat een LVB inhoudt en wat het kan betekenen voor hun ondersteuning en begeleiding van leerlingen. Bovendien vindt de school het relevant om de aanpak van schoolverzuim te (blijven) verbeteren.

Voor het RBL geldt eveneens dat er beperkte kennis aanwezig is over LVB. Net als de school waren ook zij zich niet bewust van de mogelijkheid dat leerlingen in het reguliere onderwijs een LVB kunnen hebben. Hoewel het RBL het screenen op LVB in eerste instantie een taak van de school vindt (want: hoe

eerder hoe beter), is er wel interesse om meer te leren over het onderwerp en op de hoogte te zijn van wat er bij de onderwijspartners speelt. Bij de samenwerkingspartners van de interne ondersteuningscommissie is wel kennis aanwezig, maar door de Proeftuin lijkt het bewustzijn wel meteen vergroot: *“Het uur na jullie presentatie is de term LVB een stuk vaker gevallen dan gemiddeld”*.

Gezien deze context is het niet verwonderlijk dat er op de school en bij het RBL geen specifieke aanpak voor leerlingen met een LVB bestaat. Het is bovendien bij de school ook niet bekend of er bij leerlingen sprake is van een LVB.⁶ Aspecten als communicatie en bejegening worden dan ook niet bewust afgestemd. Over het algemeen probeert de school haar communicatie wel af te stemmen op het taal- en begripsniveau van haar leerlingen. Zo geeft de ondersteuningscoördinator aan: *“Als ik in gesprek ben, dan probeer ik mijn taalgebruik toch in zekere zin aan te passen. [...] Ik probeer wel op allerlei manieren ervoor te zorgen dat de ruis zo min mogelijk is”*. Dit geldt ook voor de leerplichtambtenaar. De teamleider wijst erop dat de teams hun communicatie wel specifiek aanpassen bij leerlingen met een taalachterstand of anderstalige leerlingen. Ook zijn de teams inmiddels beter bekend met de bejegening van kinderen met autisme en adhd: *“Hoe meer leerlingen je binnen krijgt met autisme, hoe normaler het wordt om je bejegening daarop aan te passen. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor adhd.”*

Invulling van de Proeftuin

Het voornaamste dat de school wil bereiken met de Proeftuin is het bevorderen van het bewustzijn dat leerlingen met een LVB aanwezig kunnen zijn op school, het bevorderen van kennis over LVB, en bovenal praktische handvatten voor een effectieve omgang en ondersteuning van deze leerlingen. Een belangrijke eerste conclusie die de school al snel trekt is dat ze in de aanpak van schoolverzuim veel te maken hebben met ouders. De Proeftuin moet dus niet alleen gaan om herkenning en begeleiding van leerlingen met een LVB, maar ook over omgaan met ouders met een mogelijke LVB: *“Ik denk eigenlijk eerder dat de knelpunten zitten bij ouders met een LVB. Op deze school zijn leerlingen maximaal zestien jaar. Van twaalf tot en met zestien jaar zijn ouders nog heel belangrijk bij het zorgen dat het kind naar school gaat”*.

De ondersteuningscoördinator, teamleider en directeur werden het erover eens dat het toepassen van de screener (SCIL) bij de Coaches Passend Onderwijs belegd kan worden. De coaches begeleiden docenten bij het signaleren en oppakken van ondersteuningsbehoeften van leerlingen. Als schakel tussen het docententeam en de ondersteuningscoördinator kunnen zij onder docenten aandacht creëren voor het thema LVB: *“Het zou mooi zijn als de Proeftuin ertoe leidt dat de Coaches Passend Onderwijs kennis hebben van LVB. Als er een handelingsplan voor een leerling moet komen, hebben we voor verschillende aandoeningen (zoals autisme, adhd en angststoornis) informatie en handelingsadviezen, die staan in het zorgboekje. Als dat er voor LVB ook komt, dat zou heel fijn zijn. Wat houdt een LVB in en wat zijn goede benaderingswijzen?”*.

De volgende vraag die beantwoord moest worden, was bij welke leerlingen de SCIL wordt afgenomen. In het kader van de Proeftuin is besloten om het klein te houden en enkele leerlingen te kiezen waarbij er signalen van verzuimproblemen/extra ondersteuningsbehoefte zijn. Verder reflecteerde de school op een aantal vragen, zoals de vraag of screenen eigenlijk wel echt nodig is. Er is vooral behoefte aan concrete tips: wat ga je dan anders doen als je weet dat iemand mogelijk een licht verstandelijke beperking heeft? Kunnen we die tips niet gewoon toepassen als we merken dat een leerling het niet begrijpt? Een tweede vraag richtte zich op de focus van de Proeftuin: waarom specifiek schoolverzuim? Goede bejegening van leerlingen met een LVB begint in de klas: *“Verzuim is een klein onderdeel. Dan mis je alle leerlingen die wel naar school komen, maar die in de lessen met docenten in conflict komen of met andere leerlingen in conflict komen. Hoe moeten de docenten daarmee omgaan? Differentiëren is ontzettend lastig voor docenten, maar wel steeds belangrijker”*. De ondersteuningscoördinator pleit daarom voor handreikingen voor docenten in de lessen.

⁶ Voorheen werden er IQ-testen afgenomen bij leerlingen met een aanvraag voor leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Sinds 2018 hanteert het samenwerkingsverband van de school ‘opting out lwoo’. Dit betekent dat het samenwerkingsverband (onder bepaalde voorwaarden) zelf keuzes kan maken en beleid kan vormgeven met betrekking tot lwoo. Sindsdien worden er geen IQ-testen meer afgenomen.

Praktische aandachtspunten die vooraf werden opgemerkt bij het gebruik van de SCIL:

- De SCIL kan worden afgenomen bij leerlingen vanaf veertien jaar. Leerlingen in de brugklas zijn nog te jong.
- De school heeft toestemming van ouders nodig om de SCIL af te nemen.
- De SCIL is niet geschikt voor anderstalige kinderen en kan dus niet bij ISK-leerlingen⁷ worden afgenomen.

II Inventarisatie behoeften van de doelgroep met betrekking tot omgang en ondersteuning

Zoals beschreven hebben studenten van Hogeschool Leiden interviews afgenomen met zes jongeren met een LVB (overigens géén leerlingen van het Da Vinci College) en zes professionals die werken met jongeren met een LVB (een Halt-medewerker, een leerplichtambtenaar, een woonbegeleider, een adviseur Onderwijs Service Centrum van een mbo-school, een orthopedagoog en een psychotherapeut). In deze gesprekken is geïnterviewd om welke redenen jongeren met een LVB verzuimen van school en waar de begeleiding omtrent schoolverzuim aan moet voldoen. De uitkomsten beschrijven we in deze paragraaf, aangevuld met fragmenten uit het boek 'Kom me horen' van Kaal en De Jong (2019). In dit boek zijn elf levensverhalen van delinquente jongeren met een LVB opgetekend, in hun eigen woorden.

Redenen schoolverzuim

De zes geïnterviewde jongeren hebben ervaring met verschillende soorten schoolverzuim: van te laat komen en spijbelen (ongeoorloofd verzuim) tot ziekmelden (geoorloofd verzuim). Bij vier van de zes jongeren begon het spijbelen al op de basisschool. Uit de literatuurstudie in hoofdstuk 2 werd duidelijk dat er veel verschillende risicofactoren zijn die samenhangen met schoolverzuim en dat jongeren met een LVB vaker met deze risicofactoren te maken hebben. Zo komen jongeren met een LVB bijvoorbeeld vaker uit gezinnen waarin sprake is van multi-problematiek en beperkte opvoedvaardigheden, wat de kans op schoolverzuim vergroot. Dit zien we terug in de interviews. Vijf van de zes jongeren hebben te maken (gehad) met gezinsproblematiek, zoals gebrek aan steun, mishandeling, een crimineel familielid, uithuisplaatsing en verbroken contact met vader. De geïnterviewde professionals beamen dit. Zij noemen eveneens een niet-stimulerende thuissituatie (o.a. doordat ouders zelf ook een LVB hebben) als veelvoorkomende reden van schoolverzuim.

Naast het gezin kunnen leeftijdsgenoten een belangrijke invloed hebben op de schoolgang, zowel in positieve als in negatieve zin. Vrienden die spijbelen, op straat rondhangen en/of delinquent gedrag vertonen vormen een risicofactor voor schoolverzuim. Hetzelfde geldt voor gepest worden. Jongeren met een LVB zijn extra kwetsbaar voor deze factoren, omdat zij vaak minder goede sociale vaardigheden hebben en makkelijk beïnvloedbaar zijn. Ook dit zien we terug in de interviews: bij drie van de zes jongeren had het schoolverzuim te maken met pestgedrag van leeftijdsgenoten. Bij twee van deze jongeren resulteerde het pesten in een ziekmelding. Daarnaast gaven twee van de zes geïnterviewde jongeren 'verkeerde vrienden' op als reden voor het schoolverzuim.

Een concreet toekomstperspectief vergroot de intrinsieke motivatie van jongeren om naar school te gaan. Tegenvallende schoolprestaties werken daarentegen demotiverend. Wanneer jongeren niet het gevoel hebben dat het zin heeft om zich in te zetten op school, is de kans op schoolverzuim groter. Voor jongeren met een LVB is dit risico groter, omdat zij meer problemen ervaren met leren en minder vaardigheden hebben om op lange termijn te plannen en daardoor vaak impulsiever leven. In de interviews zien we dit motivatieprobleem terug: vier van de zes geïnterviewde jongeren vertelden dat ze geen motivatie voor school hadden en daardoor gingen spijbelen. De professionals beamen dat jongeren met een LVB vaak spijbelen omdat ze het nut van school niet inzien.

Tot slot noemde een van de jongeren een vervelende meester als reden om niet naar school te gaan. Deze meester zeurde als de jongere een opdracht fout maakte, behandelde hem als een klein kind en toonde geen vertrouwen. Twee jongeren noemden een specifieke reden voor te laat komen: niet uit bed kunnen komen en een te verre reisafstand naar school. De professionals herkennen dit. Jongeren

⁷ Leerlingen in de Internationale Schakelklas.

met een LVB leggen vaker de schuld buiten zichzelf. De geïnterviewde jongere was ervan overtuigd dat zij er niets aan kon doen dat ze steeds te laat kwam, omdat ze te ver van school woonde. De professionals noemen tot slot ook overvraging als oorzaak van schoolverzuim. Door constant overvraagd te worden kan een jongere met een LVB te veel spanning opbouwen voor school en daardoor niet meer gaan.

Begeleidingsbehoeften van jongeren met een LVB

Uit de interviews met de zes jongeren met een LVB komt naar voren dat zij in de eerste plaats behoefte hebben aan erkenning en gehoord worden. In lijn met deze behoefte willen zij betrokken worden bij de aanpak van het verzuim: gesprekken tussen school en hun ouders/woonbegeleiders moeten niet achter hun rug om gevoerd worden. Ook de geïnterviewde professionals wijzen erop dat het belangrijk is om de jongere als gesprekspartner te beschouwen: heb aandacht voor de mening en de ervaring van de jongere en laat hem/haar zich gehoord voelen.

Een tweede behoefte die uit de interviews met de jongeren naar voren komt, is goede ondersteuning vanuit school bij pesten. Een van de geïnterviewde jongeren durfde niet kenbaar te maken dat ze werd gepest. Zij wenste dat de school het pestgedrag zelf had opgemerkt en de betreffende meisjes had geschorst. Twee andere jongeren hebben het pestgedrag wel gemeld bij de school. De scholen deden hier volgens de jongeren te weinig aan, waardoor het pesten gewoon doorging. Een van deze jongeren is van school veranderd. Op de tweede school werd hij wederom gepest. Deze school heeft hem echter goed geholpen en duidelijke sancties gesteld voor de pesters. Op deze school had de jongere het idee dat er echt naar hem geluisterd werd en dat de school hem echt wilde helpen. Dit kwam mede door een goede zorgcoach. Adequaat handelen in pestsituaties wordt ook door professionals genoemd als een belangrijke begeleidingsbehoefte.

Zoals beschreven is gebrek aan motivatie een veelvoorkomende reden voor spijbelen. De geïnterviewde jongeren vinden het belangrijk dat ze vanuit huis en/of school gemotiveerd worden om naar school te gaan. Volgens sommige jongeren helpt het als er streng en consequent wordt opgetreden tegen spijbelen. Een jongere meldde zich bijvoorbeeld onterecht ziek. Hij had gewild dat school hem had verplicht om naar school te gaan en hem meer had gepusht, bijvoorbeeld door hem thuis op te komen halen. Het-

Op een gegeven moment ging ik eigenlijk niet meer naar school, toen werd ik er ook thuisgehouden, zo van: "Deze jongen die heeft pfeiffer, hij komt naar school wanneer het gaat", weet je wel, om ook gezeik te voorkomen en alles, want ja, ik probeerde mijn best, maar ja, op school ik kreeg gewoon niet wat ik nodig had, zogezegd, nooit eigenlijk gehad op school.

Citaat uit 'Kom me horen. 11 LEVENSVERRHALEN van delinquente jongeren met een licht verstandelijke beperking'

Ik spijbel ook vaak, maar de dagen dat ik er ben, zeggen ze: "Ja zie je, je kan het wel, maar alleen je wil het niet." Maar het feit is, ik wil het wel, maar ik kan het niet. Ik kan alleen praktijkdingen, ik kan niet met papieren gaan werken, ik moet iets met mijn handen doen.

Citaat uit 'Kom me horen. 11 LEVENSVERRHALEN van delinquente jongeren met een licht verstandelijke beperking.'

zelfde geldt voor zijn pleegouders; in plaats van hem ziek te melden hadden ze volgens de jongere strenger moeten optreden, bijvoorbeeld door zijn telefoon of Playstation af te pakken. Het gebrek aan streng optreden van zijn pleegouders en school bevestigden voor hem alleen maar dat school niet zo belangrijk was. Een andere jongere vertelt dat de strenge regels op zijn huidige woongroep goed werken: als hij te laat komt op school worden zijn beeldschermen in beslag genomen. De geïnterviewde professionals bevestigen dat het belangrijk is om grenzen te stellen en de jongeren duidelijkheid te bieden over wat er van ze verwacht wordt.

Een van de geïnterviewde jongeren zou graag de mogelijkheid krijgen om opdrachten en toetsen op een computer te maken, omdat hij moeite heeft met veel schrijven. Een andere jongere heeft tips voor het gedrag van docenten. Volgens hem is het belangrijk dat docenten uitdragen dat het

niet erg is om fouten te maken en dat zij vertrouwen tonen in leerlingen. Daarnaast is het voor hem belangrijk om af te kunnen koelen als hij boos is. Docenten moeten hem hiervoor de ruimte geven.

Uit de interviews met professionals komen nog enkele aanvullende tips om schoolverzuim onder jongeren met een LVB aan te pakken dan wel te voorkomen. Het is volgens hen belangrijk om:

- betrokken te zijn bij de leerling en de gezinssituatie van de leerling in beeld te hebben;
- samen te werken met alle betrokken partijen: ouders, school en hulpverlening;
- het netwerk van de leerling te mobiliseren en – indien nodig – ouders te ondersteunen bij het bieden van een goed opvoedklimaat;
- te werken aan een vertrouwensband met de jongere;
- jongeren te laten inzien waarom het belangrijk is dat ze naar school gaan;
- doelen op te knippen in behapbare stukken/kortetermijndoelen;
- jongeren helpen het overzicht te houden;
- reële eisen te stellen (maatwerk bieden).

Deze juffrouw in de derde kon met mij omgaan. Die vrouw heeft mij veranderd in de goede zin. Ik sloeg niet meer lukraak om me heen, ik vocht niet in de derde, toen ze mijn juf was. Ze heeft schijt aan iedereen. Zij bepaalde haar eigen regels, kon met jou lachen, ze leerde mij ook echt dingen. [...] Ze houdt het ook met mij vol.

Citaat uit 'Kom me horen. 11 LEVENSVERRHALEN van delinquente jongeren met een licht verstandelijke beperking'

III Kennisbevordering rond LVB en handvatten voor passende omgang

De kennis die is opgehaald op basis van literatuur over LVB en schoolverzuim en de interviews die zijn afgenomen met jongeren met een LVB en met professionals, is via verschillende bijeenkomsten verspreid onder de deelnemers van de Proeftuin: de betrokkenen op school, medewerkers van leerplicht en ter kennisgeving ook aan samenwerkingspartners. De resultaten van deze literatuurstudie en interviews zijn tevens terug te vinden in hoofdstuk 2 en 3 van dit rapport. Zowel de school als leerplicht bleek geïnteresseerd in praktische tips voor een passende en effectieve omgang met leerlingen (en ouders) met een LVB. Zodoende is een handreiking LVB voor regulier onderwijs opgesteld. Voor de school komt tevens een beknopt handelingsadvies voor LVB beschikbaar, dat toegevoegd kan worden aan het zorgboekje waarin handelingsadviezen voor verschillende hulpvragen staan.

IV Faciliteren van screeningsoefening op school en evaluatie

Nadat de twee Coaches Passend Onderwijs (CPO'ers) een training met instructievideo van de SCIL hadden gevolgd, was er gelegenheid om te oefenen met het screeningsinstrument. Ook is met hen gesproken over wat behoeften zijn van jongeren met een LVB in de omgang met docenten en hulpinstanties (o.b.v. literatuur en interviews). Het doel van de oefening was om te leren hoe het screenen in zijn werk gaat en af te tasten in hoeverre screening op school zinvol zou kunnen zijn. We vatten de resultaten en ervaringen met de praktijkoefening hieronder samen.

Bij wie is de test afgenomen en wat was de uitkomst?

De CPO'ers hebben bij vijf leerlingen de SCIL afgenomen. Het kostte aanvankelijk wat moeite om een keuze te maken bij welke leerlingen zij de screening zouden doen en hen te benaderen. Vooraf is besproken om leerlingen te benaderen over wie enige zorgen bestaan en bij wie sprake is van problematiek. Dit is uiteindelijk ook als uitgangspunt genomen. De geselecteerde leerlingen zijn 12, bijna 14, 14 en 15 jaar oud. Een van hen komt uit de Internationale Schakelklas (ISK) en beheerst de Nederlandse taal onvoldoende, wat een contra-indicatie is voor afname van de SCIL. Ook voor de 12-jarige leerling is

de SCIL feitelijk niet geschikt voor afname. Dat is geen probleem vanuit het oogpunt van oefenen en ervaring opdoen, maar de uitkomst van de SCIL is in deze twee casussen niet betrouwbaar. In de andere drie gevallen scoort een van de leerlingen lager dan de grenswaarde, wat betekent dat de leerling mogelijk functioneert op LVB-niveau.

Hoe is de test aangekondigd?

Een CPO'er heeft vooraf toestemming gevraagd aan de ouders van haar twee leerlingen, tijdens een ouderavond. Deze ouders gaven hun akkoord. De ouders van één van de leerlingen benadrukten wel dat ze niet wilden dat de uitkomsten in registratiesysteem Magister werden gezet. De andere CPO'er heeft aan drie van haar leerlingen gevraagd haar te helpen om te oefenen met de test. De beoogde leerlingen verleenden alle drie graag hun medewerking.

Hoe was het om de test af te nemen?

Het afnemen van de test ging over het algemeen goed en ook snel, ongeveer 10 minuten per keer. De afname verliep over het algemeen zonder problemen. Wel hadden beide CPO'ers enige moeite met een item dat vraagt of er contact is (geweest) met een hulpinstantie voor mensen met een verstandelijke beperking. In de plaats daarvan is gevraagd: 'Heb je ondersteuning gehad op het gebied van gedrags- of leerproblemen (buiten school)?'. Beiden hebben het idee dat leerlingen niet goed op de oorspronkelijke vraag zouden reageren, omdat de vraag bijvoorbeeld confronterend zou kunnen zijn of niet goed begrepen wordt. Echter, voor de betrouwbaarheid van de test is het belangrijk om de exacte formulering van de vragen te gebruiken en dus geen vragen over te slaan of aan te passen.⁸

Wat ga je met deze ervaringen en de uitkomsten doen?

De CPO'ers willen de oefening bespreken met hun teamleiders en met de zorgcoördinator. In samenspraak zal gekeken worden hoe nu verder; in algemene zin, maar ook met de leerling van wie de score aangeeft dat er mogelijk sprake is van een LVB. De volgende stap is om binnen de docententeams ook het thema LVB onder de aandacht te gaan brengen. De CPO'ers zijn namelijk verantwoordelijk voor het overdragen van kennis aan hun team, en het bieden van zogenoemde handelingsadviezen bij bepaalde indicaties. Zo gebeurt dat nu al voor leerlingen met bijvoorbeeld een indicatie dyslexie of adhd. Een handelingsadvies voor LVB vormt een gewenste aanvulling hierop, en kan verwerkt worden in het individuele handelingsplan van de leerling, of als dat relevant is in het groepsplan van een bepaalde klas.

Zou de screening nuttig kunnen zijn?

De CPO'ers denken dat je er problemen mee kunt ondervangen. Ze hebben het idee dat er nu nog behoorlijk wat kinderen buiten de boot vallen: leerlingen die niet goed in het groepsplan passen, maar voor wie ook geen individueel handelingsplan beschikbaar is omdat ze geen herkende ondersteuningsvraag hebben (waarvoor al handelingsplannen zijn ontwikkeld, zoals dyslexie, adhd en dergelijke). Zodoende krijgen deze leerlingen niet de ondersteuning die ze nodig hebben. Het is goed mogelijk dat een deel van hen functioneert op licht verstandelijk beperkt niveau. In die gevallen wil je daar zicht op hebben en docenten in de gelegenheid stellen hier op een zo goed mogelijke manier mee om te gaan, zodat leerlingen hun school goed kunnen doorlopen. In het verlengde daarvan kan screening volgens de CPO'ers ook helpen duidelijk te maken dat het huidige onderwijsniveau in bepaalde gevallen echt niet passend en wenselijk is en dat er dus naar een goed alternatief moet worden gezocht waarmee de leerling uiteindelijk beter af is.

Wat zou de school er in de toekomst mee kunnen?

De CPO'ers zouden het komende schooljaar graag aan de slag gaan met kennisbevordering bij het gehele CPO-team en docententeam, om LVB op de agenda te houden. Ze zien voor zich dat er een handelingsadvies LVB aan het handelingsgericht werken wordt toegevoegd, zodat er een concreet plan met tips beschikbaar is voor de omgang met leerlingen met een vermoedelijke LVB. De ondersteuningscoördinator beaamt de meerwaarde van kennisoverdracht en handelingsadviezen.

⁸ De vragen over het onderwijsniveau en leerjaar in het begin van de test hebben de CPO'ers aan de leerling gesteld, maar deze informatie kan in dit geval direct worden ingevuld. De CPO'ers zijn immers op de hoogte van het onderwijsniveau en leerjaar van de eigen leerlingen.

Het zou volgens de CPO'ers ook nuttig kunnen zijn om de omgangstips direct op *groepsniveau* te introduceren, zonder dat je naar individuele scores van de SCIL kijkt. Zodoende wordt de suggestie gedaan om het handelingsadvies voor LVB als basis te hanteren voor de 'basis klein klas' – voorheen lwoo-klas – gezien de problematiek die bij deze leerlingen aanwezig is. Deze gedachte laat zien dat de school feitelijk behoefte heeft aan een werkwijze die breder gehanteerd kan worden, nog los van de vraag of er problematisch verzuim aan de orde is. Het idee is dat de hele groep er baat bij kan hebben en zo (verzuim)problemen in de toekomst mogelijk voorkomen kunnen worden. De zorgcoördinator sluit zich hierbij aan. Een ander argument voor een 'groepsaanpak' is dat de zorgcoördinator problemen voorziet bij het benaderen van de ouders voor toestemming voor het afnemen van de SCIL bij hun zoon of dochter. Als de term LVB valt, kan dat mogelijk weerstand oproepen bij ouders en de relatie tussen school en de ouders (en leerling) verstoren. Dit maakt de zorgcoördinator terughoudender wat betreft screening dan de CPO'ers.

Welke knelpunten worden geconstateerd?

Het screeningsinstrument levert pas vanaf 14 jaar voldoende betrouwbare uitkomsten op. De CPO'ers zien problemen immers vaak ontstaan na de overgang van de eerste naar de tweede klas, omdat er dan meer zelfstandigheid van leerlingen gevraagd wordt. In de tweede klas zijn veel leerlingen nog 13 jaar. Om problemen te voorkomen, is 14 jaar in een aantal gevallen aan de late kant. Daarnaast vinden de CPO'ers het een gemis dat de SCIL niet geschikt is voor kinderen die de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn, waardoor leerlingen uit de ISK-klas niet gescreend kunnen worden. Bij deze leerlingen is ook behoefte aan inzicht in de reden van achterblijvende schoolprestaties en kan een LVB snel over het hoofd worden gezien.

Zoals hierboven ook al aan de orde kwam, blijkt uit de gesprekken met zowel de CPO'ers als de ondersteuningscoördinator dat het hen erg lastig lijkt om de eventuele LVB bespreekbaar te maken met ouders en leerlingen. Ze vermoeden dat ouders en leerlingen er niet goed op zullen reageren. De ondersteuningscoördinator benadrukt dat de relatie met ouders heel belangrijk is voor de school en dat voorzichtigheid dus geboden is. Gedurende de Proeftuin is er geen gelegenheid geweest om ervaring op te doen op dit vlak. Wel hebben we de bij de Proeftuin betrokken ervaringsdeskundige van LFB/Vilans gevraagd wat haar visie hierop is. Zij kan zich goed voorstellen dat het voor jongeren moeilijk is als een docent zou zeggen: 'Je hebt misschien een LVB'. Maar toch is ze ook van mening dat het ondanks de complexiteit wel bespreekbaar gemaakt moet worden. Juist omdat deze jongeren anders dingen gaan verzinnen om hun beperking te verbloemen. Als zijzelf hierin beter geholpen was, had zij het niet hoeven verbloemen en meer zichzelf kunnen zijn, geeft ze aan. Dus hoewel het zeker lastig is voor beide partijen, kunnen er ook goede kanten zitten aan het bespreekbaar maken, legt ze uit. Het is dan wel belangrijk dat de jongere vervolgens vooruit kan. Dus niet alleen testen, maar een hand uitsteken en ondersteuning aanbieden, bijvoorbeeld door te zeggen: we merken dat er iets aan de hand is waardoor je misschien niet zo goed mee kan in de les. Wat kan ik voor jou doen? "Misschien kan er op die manier iets los komen waardoor zo'n jongere zegt: ik loop wel tegen dingen aan", aldus de ervaringsdeskundige.

V Kennisverspreiding LVB & schoolverzuim in regulier onderwijs

De proeftuin heeft op het Da Vinci College in Leiden plaatsgevonden. De opzet van de proeftuin en ervaringen en resultaten die het opleverde kunnen relevant zijn voor andere vmbo- of mbo-scholen en hun samenwerkingspartners, maar ook voor beleidsmakers. Ten behoeve van kennisverspreiding is daarom op 23 mei 2019 een open symposium georganiseerd over het thema LVB en schoolverzuim. Naast het huidige rapport is er een handreiking LVB voor regulier onderwijs opgesteld evenals een infosheet, die onder andere via ZonMw, Ingrado, RegioPlan en de Hogeschool Leiden geraadpleegd kunnen worden. Tot slot wordt na afsluiting van het traject aan enkele publicaties in vaktijdschriften op het terrein van onderwijs gewerkt.

Opbrengsten en uitdagingen

4

4 Opbrengsten en uitdagingen

4.1 Inleiding

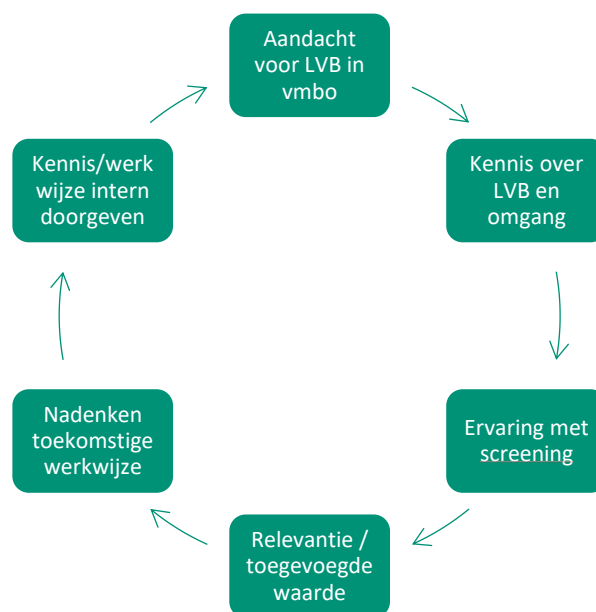
De Proeftuin is een relatief kort project geweest op één vmbo-school en zijn samenwerkingspartners. We kunnen constateren dat de Proeftuin een aanjagende functie heeft gehad, en kan hebben, in het bevorderen van het bewustzijn en relevantie van het thema LVB in het vmbo. Hoe structureel de aandacht voor LVB is en op welke wijze in de toekomst bij deze school toegepast zal worden, valt op dit moment nog niet te zeggen. Daar is meer tijd voor nodig.

In de volgende paragraaf vatten we kort de huidige opbrengsten van de Proeftuin samen. Vervolgens benoemen we in paragraaf 4.3 tevens een aantal aandachtspunten die zich aandienen als het gaat om herkenning van LVB in het reguliere onderwijs. Deze aandachtspunten laten zien met welke aspecten rekening gehouden moet worden bij het ontwikkelen van een bij regulier onderwijs passende werkwijze van herkenning en begeleiding van leerlingen met een LVB.

4.2 Opbrengsten van de Proeftuin

Het Da Vinci College heeft een actievere rol gehad in de Proeftuin vergeleken met de andere betrokken instanties; zodoende is de opbrengst hier ook het meest zichtbaar. Die opbrengst laat zich het best omschrijven als een aanjagende werking die ervoor zorgde dat LVB voor het eerst onderwerp werd op de school (zie figuur 4.1). De aandacht voor LVB heeft ertoe geleid dat deelnemers op school meer kennis hebben willen opdoen over LVB en de relevantie ervan voor het vmbo-onderwijs (al dan niet in relatie tot schoolverzuim) zijn gaan zien. Betrokkenen hebben kennis genomen van omgangstips voor leerlingen met een LVB en hebben ervaring opgedaan met het screenen van een aantal leerlingen. Deze oefening heeft een discussie losgemaakt over de mogelijke toegevoegde waarde van screening van LVB voor bepaalde leerlingen. Tegelijkertijd zijn zij gemotiveerd om de nieuwe kennis en ervaringen met de Proeftuin breder te delen met collega's op school. Betrokkenen zijn geïnspireerd geraakt om na te denken over een mogelijke toekomstige werkwijze die past bij de interne werkprocessen van de school. Als de kennis en de ervaring inderdaad verder verspreid raken op school onder docenten, teamleiders en coaches passend onderwijs, raakt het thema LVB meer ingebed binnen de school, wat weer kan bijdragen aan de ontwikkeling van een passende werkwijze binnen en buiten de school.

Figuur 4.1 Aanjagende werking Proeftuin LVB & schoolverzuim

Ook bij Leerplicht zijn het bewustzijn van de relevantie en de aandacht voor het thema LVB in regulier onderwijs tot stand gekomen. Verschillende leerplichtconsulenten hebben kennis kunnen opdoen van LVB en de relatie met schoolverzuim. Zij kunnen in de toekomst uiteraard ook de handreiking LVB raadplegen voor omgangstips. Een rol in de screening (herkenning) van LVB bij cliënten zag het RBL niet direct voor zich.

Met het op 23 mei georganiseerde symposium LVB & schoolverzuim werd beoogd om ook buiten de Proeftuin om aandacht te genereren voor het thema LVB en schoolverzuim in regulier onderwijs. Deze kennismiddag is bezocht door een diverse groep professionals uit het vmbo-/mbo-onderwijs, jeugdhulpverlening, jeugdclassering en -bescherming, Leerplicht en Halt, evenals beleidsmedewerkers van gemeenten en het ministerie van JenV. De kennismiddag draagt mogelijk bij aan het verder uitwisselen van ervaringen en het ontwikkelen van een passende werkwijze voor (vmbo-/mbo-)scholen, Leerplicht en andere partners in het veld. De producten die tijdens dit project tot stand zijn gekomen (dit rapport, de handreiking en een beknopt handelingsplan) zijn bedoeld als ondersteuning, inspiratie en naslagwerk voor doorontwikkeling en nieuwe initiatieven.

4.3 Aandachtspunten in het onderwijs

Natuurlijk zijn niet alleen de opbrengsten van de Proeftuin waardevol om te benoemen. Juist ook de kritische vragen, ontstane discussies en kanttekeningen bij screening zijn van belang om helder voor ogen te hebben. Op basis van de gesprekken en evaluatiemomenten in de Proeftuin komen we tot de volgende aandachtspunten met betrekking tot de herkenning en ondersteuning van leerlingen met een LVB in het reguliere onderwijs:

- **Langetermijnrelatie tussen school en de leerling en zijn/haar ouders**

Anders dan in de jeugdstrafrechtketen, waar men eerder ervaring opdeed met het gebruik van de SCIL als startpunt voor een passende bejegening van jongeren met een LVB, heeft een onderwijsinstelling een langetermijnrelatie met een leerling en zijn of haar ouders. De school en de leerling hebben meer – nog meer dan elders – baat bij een goede verstandhouding met elkaar. Het bespreekbaar maken van een (vermoedelijke) LVB kan tegen deze achtergrond als (extra) beladen worden ervaren. Hoewel het doel van screening altijd en uitsluitend is om leerlingen met een LVB beter te kunnen begeleiden in hun onderwijsloopbaan, kan het – voor beide partijen, de school en de leerling/ouders – als moeilijk ervaren worden om openlijk over LVB te spreken. Betrokkenen kunnen logischerwijs emotioneel of afwijzend reageren of gevoelens van schaamte ervaren. Het is belangrijk dat men zich hiervan bewust is en hiermee rekening houdt in contactmomenten. Ten slotte is het goed te beseffen dat de betrokken ervaringsdeskundige van LFB/Vilans aangeeft dat het benoemen van LVB ondanks de beladenheid wel degelijk zinvol en positief kan zijn, juist om met de nieuwe inzichten aan de behoeften van de betreffende leerling tegemoet te kunnen komen. In essentie: om als professional het cruciale onderscheid te kunnen maken tussen ‘onwil’ en ‘onmacht’ bij een leerling.

- **Passende bejegening is altijd maatwerk**

Iedere leerling is anders. Natuurlijk geldt dat ook voor leerlingen met een LVB. De opgestelde handreiking met aandachtspunten voor een effectieve omgang met leerlingen met een LVB is niet meer dan een *handreiking*. Het is geen protocol of handleiding die blindelings gevolgd kan worden bij iedere leerling. Een passende bejegening vraagt altijd maatwerk, en dat is soms behoorlijk ingewikkeld. Oefenen is hier de sleutel. Overigens is het goed dat men zich ervan bewust is dat ouders van jongeren met een LVB vaker zelf ook te maken hebben met een verstandelijke beperking. De tips in de handreiking (deel 2 en 3) kunnen ook relevant zijn in contactmomenten met ouders met een (vermoedelijke) LVB.

- **Integrale samenwerking**

Als een onderwijsinstelling concreet aan de slag wil gaan met screening en/of passende ondersteuning van leerlingen met een LVB kan het tevens zinvol zijn om, indien relevant, Leerplicht en andere betrokken samenwerkingspartners hiervan op de hoogte te stellen, en verworven kennis en omgangstips te delen met betrekking tot LVB. Dit komt een effectieve ondersteuning van de leerling ten goede.

Tot slot zijn specifiek met betrekking tot de **screening van LVB met de SCIL** de volgende punten cruciaal:

- De test moet volgens de voorschriften worden afgenomen. Als items op een andere manier worden geformuleerd dan voorgeschreven is de uitkomst minder betrouwbaar.
- De SCIL is bedoeld voor kinderen van 14 tot en met 17 jaar. De SCIL is niet bedoeld voor kinderen onder de 14 jaar. Als leerlingen jonger zijn dan 14 jaar is de uitkomst van de SCIL minder zeker. Voor jongeren vanaf 18 jaar is de SCIL 18+ beschikbaar.
- De uitkomst van de SCIL is uitsluitend betrouwbaar wanneer deze wordt afgenomen bij Nederlandstalige kinderen zonder (ernstige) taalachterstand.
- De test levert geen diagnose op, alleen een vermoeden van LVB en is uitsluitend bedoeld om de kinderen te selecteren die gebaat zijn bij een aangepaste bejegening en begeleiding of voor wie verdere diagnostiek van belang wordt geacht.
- Voor het afnemen van de SCIL is het verstandig om toestemming aan ouders te vragen en hen, net als de leerling, te betrekken bij een eventueel vervolg in het geval van een lage score (vermoedelijk LVB).
- Het is verstandig om bij eventuele doorverwijzing naar andere instanties te communiceren (of registreren) over de screening om te voorkomen dat de test herhaaldelijk wordt afgenomen. In de jeugdstrafrechtketen wordt de SCIL inmiddels steeds vaker afgenomen.

Bijlagen

B

Bijlage 1 – Leden klankbordgroep Proeftuin LVB & schoolverzuim

- Gemeente Leiden: Gerda Visser, senior beleidsmedewerker Participatie en Maatschappelijke ontwikkeling.
- Ingrado: Selma Hulst, senior beleidsmedewerker.
- RBL Leiden: Loes den Hollander, senior consulent leerplicht.
- Ministerie van Justitie en Veiligheid: Ingrid Schuurs, productspecialist LIJ.
- In een één-op-éénsetting: Mireille de Beer, ervaringsdeskundige LFB/Vilans.

Bijlage 2 – Literatuurlijst

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC, United States of America. Author: Schalock, R.L.
- Baat, M. de (2009). *Beschermende en risicofactoren voor schoolverzuim*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Beer, Y. de (2018). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking, definitie, aspecten en ondersteuning* (2de druk). Amsterdam: SWP uitgeverij.
- Berends, I. & Diest, H. van (2014). *Schoolverzuim verklaard. Een overzicht van protectieve en risicofactoren*. Duivendrecht: PI research.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019, 07 mei). *Leerlingen op speciale scholen: migratieachtergrond, woonregio*. Geraadpleegd van <https://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=83296ned&D1=a&D2=a&D3=0-2&D4=0-3&D5=0&D6=l&HDR=G5,G1,G2&STB=G4,T,G3&VW=T>
- Claes, L., Declercq, K., Neve, L. de, Jockheere, B., Marrecau, J., Morisse, F., Ronsse, E. & Vangansebeke, T. (Red.) (2012). *Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking*. Garant, SEN-publicatie nr. 4, Antwerpen/Apeldoorn.
- Diden, R. & Moonen, X. (2007). *Met het oog op behandeling. Effectieve behandeling van gedragsstoornissen bij mensen met een licht verstandelijke beperking* (pp. 129-135). Groningen: De Borg.
- Diepenhorst, M.C. & Hollander, M. (2011). *'Zorg voor licht verstandelijk gehandicapten: Aard en omvang van LVG-zorg. Eindrapport.'* Zoetermeer: Research voor Beleid.
- Douma, J. (2019, 14 februari). *Kennis Ontwikkelen*. Geraadpleegd van <https://www.kenniscentrum-lvb.nl/kennis-ontwikkelen>
- Ingrado, *Schoolverzuim en de Leerplichtwet*. Geraadpleegd op 3-5-2019 van https://www.ingrado.nl/assets/uploads/Schoolverzuim_begrippen_WEB.pdf
- Jungmann, N., Kaal, H.L., Hartogh, V. den & Fermin, B. (2018). *LVB, schulden en werk. Verkenning van de ondersteuningsbehoefte van mensen met een lichtverstandelijke beperking bij de aanpak van financiële problemen ter bevordering van hun arbeidsparticipatie*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Kaal, H. & Jong, J. D. de (2019). *Kom me horen. 11 LEVENSVERHALEN van delinquente jongeren met een licht verstandelijke beperking*. Amsterdam: Brave New Books.
- Kaal, H., Nijman, H. & Moonen, X. (2015). *Factsheet 6: Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking (SCIL)*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- Kaal, H.L., Overvest, N. & Boertjes, M. (2017). *Beperkt in de Keten. Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen* (2de druk). Den Haag: Boom Criminologie.
- Möhle, M. & Maat, M. (2019). Riskant cannabisgebruik signaleren. *Bij de les*, 15(4), 14-15. Utrecht: Trim-bos Instituut.
- Rooijen, K. van, Zoon, M. & Berg-Le Clercq, T. (2019). *Wat werkt voor kinderen van ouders met psychische problemen?* Geraadpleegd van https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/WatWerkt_KOPPKinderen.pdf
- Roos, J. (2017). Kenmerken en implicaties van een licht verstandelijke beperking. In Kaal, Overvest en Boertjes (Red.), *Beperkt in de keten. Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen*. Den Haag: Boom Criminologie.
- Nederlands Jeugd Instituut, *Licht verstandelijk beperkte jeugd: oorzaken en risicofactoren*. Geraadpleegd op 14-2-2019 van <https://www.nji.nl/nl/Licht-verstandelijk-beperkte-jeugd-Probleemschets/Oorzaken-en-risicofactoren>
- Nieuwenhuizen, M. van (2012). De (h)erkenning van jongeren met een lichte verstandelijke beperking. Een overzicht van de stand van zaken. *Nederlands tijdschrift voor de zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 3(168), 168-178.
- Rijksoverheid, *Leerplicht en kwalificatieplicht*. Geraadpleegd op 3-5-2019 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerplicht/leerplicht-en-kwalificatieplicht>
- Spaan, N. & Kaal, H.L. (2015). *Onbeperkt toegang tot recht? Slachtoffers met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen*. Leiden: Hogeschool Leiden.
- Stoll, J., Bruinsma, W. & Konijn, C. (2004). *'Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg? Jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperking en instrumenten voor herkenning en signalering.'* Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl